

ҰРТЫНЫҢ ЕМЕС,
ҰЛТЫНЫҢ
ҚАМЫН
ОЙЛАЙТЫН ҰРПАҚ
КӨП БОЛСЫН

2-бет

ХАРАССМЕНТКЕ
ҚАРСЫ КҮРЕС
БАРЛЫҚ
БАҒЫТТА
ЖҮРУ КЕРЕК

3-бет

ӨРТ
ПЕН
ҮКІМ

8-бет

БҮГІНГІНІҢ БАС ТАҚЫРЫБЫ

ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚТЫ АҚТАУҒА БОЛМАЙДЫ

25 қараша – Әйелдерге қатысты зорлық-зомбылыққа қарсы күрестің халықаралық күні. 2015 жылдың қыркүйек айында БҰҰ-ға мүше елдердің басшылары 2030 жылға дейінгі тұрақты дамудың 17 мақсатына қол қойған болатын. Оның бесіншісі – гендерлік теңдікті қамтамасыз ету және әйелдер мен қыздардың құқықтары мен мүмкіндіктерін кеңейту деп аталды. Өйткені, әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық – адам құқықтарын бұзудың ең көп таралған түрі саналады. Сондықтан бұл мәселені Мемлекет басшысы да әрдайым өзінің халыққа жолдауында назардан тыс қалдырған емес.

(Соңы 3-бетте)

ТЕМЕКІГЕ ТӘУЕЛДІЛІК: баланың тәртібі мен денсаулығына ЗИЯН

Бала – әр отбасының қызығы мен қуанышы, алданышы мен жұбанышы. Көзінің ағы мен қарасы, дархандай кең көңілінің бір бөлшегі. Бақытты байлықтан тапқысы келген кейбір жан-дарға өмірдің мәнін түсіндіріп, атақ пен даңқтан басқа да құндылықтың бар екенін сезіндірген де осы балалар. Ендеше, баланың білімі мен тәрбиесіне көңіл бөлмесек, артынан бармақ тістеп, бас шайқағаннан пайда жоқ.

Атам қазақ бала ана құрсағында жатқан кезден-ақ, бесік жырымен тәрбиелеп, бойына патриоттық рух пен қайсарлықты сіңіре білген. Кейін дүние есігін ашып, тәй-тәй басқан сәттен, әкеден ақыл, анадан мейірім шуағын сезіне бастаған. Баланы өсіру, тәлім мен тәрбиенің жемісін егу кезек күттірмейтін дүние. Отбасында әке мен анадан ғибрат алып, қанат қаққан бала жаңа орта – мектеп өміріне араласады. Ол жерде анасының айтқан ақылын әрі қарай толықтыратын – ұстазы.

Мектептегі тәрбие жұмысының нәтижелі болуында ата-ананың рөлі ерекше. Санасына сіңе бастаған тың ақпаратты әрі қарай бекіту, сабақтастыру отбасында жалғасын табуы тиіс. Бүгінгі қоғам бала санасының теріс ақпаратпен уланып, зорлық-зомбылықтың тұзағына ілініп қалмауына басты назар аударуда. Бос уақыттың көптігі, ата-ананың таңнан кешке дейін бала-шағаның қамы үшін жұмысқа жегіліп жүруі түрлі қылмыс пен заң бұзушылықтарға алып келуде. Әсіресе, мектеп жасындағы оқушы балалардың электрондық темекіге әуестігі күннен-күнге көбеймесе, азайып жатқан жоқ. Жастар көп жағдайда мұны қызығушылықпен бастап, уақыт өте темекіге тәуелді болып қалғанын сезбейді. Мұның соңы жас өскіннің денсаулығын құртып тынады.

(Соңы 5-бетте)

МІНБЕР

БАСПАНАҒА ҚОЛ ЖЕТКІЗУ ҚИЫНДАП БАРАДЫ

Үйі жоқтың, күйі жоқ. Өкінішке қарай, елімізде бір баспанаға қол жеткізуді көкसेп, «қайран менің өз үйім, кең сарайдай боз үйім» деп жүрген отандастарымыздың арманы таяу уақытта орындалмайтын секілді. Бұған осы сәрсенбіде Парламент Мәжілісінің жалпы отырысында «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне тұрғын үй саясатын реформалау мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» заң жобасын бірінші оқылымда қарау барысында көз жетті.

Жаңа құжатты дайындап әкелген Өнеркәсіп және құрылыс министрлігінің бұл мәселені шешуге қатысты ұстанымдары түсініксіз. Жиында сөз алған депутаттардың айтуынша, заң жобасының үкіметтік нұсқасын біраз түзетуге тура келген. Өйткені, оған Үкімет қолданыстағы нормаларды нашарлататын өлшемдер енгізіпті. Бұл жөнінде сәл кейінірек.

Заң жобасын қорғаған Өнеркәсіп және құрылыс министрі Қанат Бисімбайұлының айтуынша, құжаттың басты жаңалығы «Отбасы банкі» акционерлік қоғамын ұлттық даму институты етіп қайта құрып, оған азаматтарды есепке қою мен тұрғын үйлерді бөлу жөніндегі

жергілікті атқарушы органдардың функцияларын беру болып отыр. Осыған орай жергілікті атқарушы органдардың кезекте тұрған тізімдері ағымдағы базаға есепке қоюды тоқтата отырып, өзгеріссіз Отбасы банкіне берілетін болады. Отбасы банкінің негізінде Тұрғын үймен қамтамасыз ету орталығы құрылады. Әрбір өтінім мұқтаж азаматтардың отбасылық жағдайының толық сипаттамасын қамтамасыз ете отырып, табыстарды, мүліктер мен активтерді көрсететін отбасының цифрлық портретімен сүйемелденеді. Тұрғын үймен қамту орталығы «бір терезе» қағидатын қолданатын мемлекеттік деректер базасымен біріктіріл-

ген бірыңғай ақпараттық базаға айналады. Осылайша, «тұрғын үйге мұқтаж» мәртебесін растау, кезекке тұру және ипотека алу үшін банкке хабарласу үшін бірнеше органға хабарласудың қажеті болмайды. Жаңа үлгіде тұрғын үйді мұқтаждар арасында бөлу әділетті бөлуді қамтамасыз ете отырып, тіркеу күніне және табыс деңгейіне байланысты болады.

Құжаттың тағы бір жаңалығы азаматтарға жалға беруді, жалға берілетін тұрғын үйді немесе жеңілдетілген ипотекалық займдарды субсидиялау түрінде жылдық мөлшерлемесі 2-5 пайыз көлемінде мемлекеттік қолдау шаралары болып отыр. Есепке қою кезіндегі негізгі талаптардың бірі меншік құқығында тұрғын үйдің болмау талабы күшінде қалады. Тұрғын үйдің болмау мерзімі кезекке жаңадан тұрғандар үшін 10 жылға дейін ұлғайтылмақ.

Қолданыстағы заңнамаға сәйкес, бірқатар азаматтардың, оның ішінде Ұлы Отан соғысының ардагерлері, мүгедектері, Чернобыль АЭС-індегі апатты жоюға қатысушылар және басқа да топтардың тұрғын үйлеріне тегін

меншік құқығы бар. Алайда, тұрғын үйге басым құқық жалпы алғанда кезекте тұрған 176 мың адамға, оның ішінде ҰОС ардагерлеріне, жетім балалар мен көп балалы отбасыларға тиесілі. Бұл халықтың басқа да осал топтары арасында әлеуметтік шиеленісті тудырады. Жаңа заң жобасы аясында тұрғын үйді тіркеу күніне қарай бөлу қағидатын енгізе отырып, аталған басымдықтарды қайта қарау ұсынылады. Бұл халықтың барлық әлеуметтік осал санаттары арасында тұрғын үйді әділ бөлуге мүмкіндік береді. Қосымша шараларға көп балалы отбасыларға, толық емес және мүгедек балалары бар отбасыларға басымдықты сақтау, сондай-ақ жыл ішінде мемлекеттік немесе қоғамдық міндеттерді атқару кезінде қайтыс болғандардың отбасыларын тұрғын үймен қамтамасыз ету кіреді.

Басында айтып өткеніміздей, құжатта кемшіліктер көп. Олардың бірқатарын депутаттар түзеуге күш салды. Үкімет мәселен, халықтың әлеуметтік жағынан осал топтарының төрт санаты: Ұлы Отан соғысының ардагерлері, жетім және ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалар, көп балалы аналар мен отбасылардың әлеуметтік тұрғын үй алуға бастапқы құқығын алып тастапты. Депутаттар жұмыс тобында «бірінші кезектегі құқық» бойынша тізімді сақтап, халықтың әлеуметтік осал топтарының санатын төрттен – алтыға дейін кеңейткен екен.

(Соңы 3-бетте)

2021 жылдың 1 шілдесінде Әкімшілік рәсімдік-процестік кодекс күшіне еніп, әкімшілік соттардың құрылғаны көпшіліктің есінде. Бүгінде Еуропаның тәжірибесіне сүйене отырып жасалған кодекс арқылы елімізде мемлекеттік органдардың ішкі әкімшілік рәсімдері, әкімшілік рәсімдерді жүзеге асыруға байланысты қатынастар, әкімшілік сот ісін жүргізу тәртібі реттеліп отыр.

ӘРПК: Судья жаңа өкілеттік пен құқыққа ие

Жалпы, Әкімшілік әділет Грузия, Молдова, Украина, Әзірбайжан, Ресей және Қырғызстанда сәтті жұмыс жасауда. Қабылданғанына екі жылдан астам уақыт өткен әкімшілік әділет реформасы біздің мемлекетте де өмір-шеңдігін көрсетті. Аталған заңның басты ерекшелігі судьяға жаңа өкілеттік пен құқық беруінде. Әкімшілік сот ісін жүргізу соттың белсенді рөлі негізінде жүзеге асырылып, сот әкімшілік процеске қатысушылар ұсынған дәлел, дәлелдеменен шектеліп қалмай, әкімшілік істі дұрыс шешу үшін маңызы бар барлық мән-жайды жан-жақты, толық, объективті түрде зерттейді. Сондай-ақ, судья әкімшілік істің нақты және заңды тұстарына жататын құқықтық негіздемелер бойынша өзінің алдын ала құқықтық пікірін айтуға құқылы. Тіпті, сот өз бастамасы немесе әкімшілік процеске қатысушылардың уәжді өтінішхаты бойынша қосымша материалдар мен дәлелдемелерді жинай алады. Бұрынғы заңда судьяға мұндай құқық берілмейтін, іске байланысты өз пікірін айтуға тиіс емес болатын.

Өңірдегі әкімшілік сотқа салық, кеден даулары жиі түседі. Мәселен, ағымдағы жылдың 10 айында салық бойынша 114 талап қою түсіп, оның 53-і шешім шығарумен аяқталып, 46-сы қанағаттандырылған. Кедендік даулар бойынша 20 талап қою түсіп, 7-і шешім шығарумен, 3-і қанағаттандырылған. Ата Заңымызда заңды түрде белгіленген салық, алымды және өзге де міндетті төлемдерді төлеу әркімнің борышы әрі міндеті екені көрсетілген. Салықтық құқықтық қатынастар, оның ішінде сотқа дейінгі шағымдану бөлігіндегі мәселелер «Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы» кодекспен реттеледі. Ал, кедендік даулар кеден қызметінің жұмысы кезінде соттарда пікірталас тудыруы мүмкін даулардың жиынтығы ретінде кеден ережелерімен анықталады. Осы орайда, әкімшілік сотқа салық заңдылықтарына қатысты түсіп жатқан даулардың басым бөлігін камералдық бақылау нәтижелері бойынша хабарламаны заңсыз деп тану, кедендік дауларды тексеріс нәтижесі бойынша хабарламаны заңсыз деп тану туралы талап қоюлар құрайды.

Салық кодексінің 96 және 178-баптарының ережесіне сүйене отырып, салық төлеуші дауын қарау тәртібін таңдауға құқылы, яғни жоғары тұрған органға не бірден мамандандырылған ауданаралық әкімшілік сотқа жүгіне алады. Осы орайда, салық органының актілері мен іс-әрекеттеріне МАӘС-те шағымдану мерзімі ӘРПК-нің 136-бабының ережелерімен реттелетінін атап өткен жөн. 2022 жылғы 1 қаңтардан бастап күшіне енген АПК-нің 401 және 435-баптарындағы түзетуге сәйкес, апелляциялық және кассациялық сатыға шағым беру үшін салық органы жоғары тұрған органмен келісуді талап етеді.

Бүгінде Маңғыстау облысының мамандандырылған ауданаралық әкімшілік сотында судьялардың қатысуымен салық органдары тарапынан қабылданған актілер және оларды даулау тәртібі бойынша қалыптасқан сот тәжірибесі сараланып, салық, кеден дауларының алдын алуға қатысты іс-шаралар тұрақты өтуде.

Бағдат БАЙҒОЖАЕВ,
Маңғыстау облысы мамандандырылған ауданаралық
әкімшілік сотының судьясы

ЖЕМҚОРЛЫҚ

ҰРТЫНЫҢ ЕМЕС, ҰЛТЫНЫҢ ҚАМЫН ОЙЛАЙТЫН ҰРПАҚ КӨП БОЛСЫН

Конституциялық тәртіпті қорғау, қоғамның барлық саласында сыбайлас жемқорлықтың алдын алу бүгінгі күннің басты мақсаты. Қылмыстық заңнамаға сай, сыбайлас жемқорлыққа өз билігі мен қызметтік өкілеттігін теріс не асыра пайдалану, пара алу, беру, паракорлыққа делдал болу, лауазымды адамның сот актісін орындамауы сынды, т.б. қылмыстық әрекеттер жатады. Өйткені, бұлар тікелей сыбайластық байланыс арқылы жасалады.

Сыбайлас жемқорлықты жою – елдік мәселе, сондықтан, онымен күрес белсенділікті талап етеді. Олай дейтініміз, мемлекетімізде паракорлық пен сыбайлас жемқорлықты жоюға қатысты арнайы заң бар, қыруар қаражат бөлініп, түрлі бағдарлама, сенім телефондары іске қосылды. Алайда, бұдан түпкілікті нәтиже шықпай отырғаны шындық.

Осы себепті, онымен күреске жаппай халықтың атсалысуы маңызды. Бұл үшін ең алдымен замандастарымыз құқықтық сауаты мен мәдениетін жоғарылатуы тиіс. Ал, құқықтық мәдениет өз кезегінде заңды құрметтеуді, оның талаптарын бұзбауды қамтамасыз етеді. Өз құқығын білетін адамның кез келген заңсыздыққа қарсы тұру қабілеті жоғары. Осы арқылы олар қызметтік өкілеттігін теріс пайдаланғысы келетіндерді шектейді. Мәселен, сыбайлас жемқорлық көріністерін байқаған адамның тез арада сенім телефонына қоңырау шалып, тиісті органға хабарлауының өзі оның қоғамға, болашаққа жанашырлығын көрсетеді. Өкінішкер қарай, көп жағдайда азаматтар келеңсіз жайттарға көз жұма қарайды. Алдын алмаған аурудың

асқынары анық. Жемқорлықтың да өсіп-өнуіне адамның немқұрайдылығы әсер етеді.

Кадр таңдаудағы ашықтық жемқорлыққа қарсы күрестегі негізгі фактор. Мысалы, судьялыққа үміткерлерді талапқа сай таңдау, қызмет етіп жүргендер жауапкершілігін одан әрі жоғарылатып, кәсіби шеберлігін шыңдауда «Мінсіз судья» жобасын ерекше атауға болады. Сот өндірісіне озық технологиялар жедел енгізіліп, олар өз кезегінде ашықтықты арттырады. Мұның бәрі жемқорлық кеселінің алдын алуға ықпал етеді.

Мемлекетіміздің сыбайластыққа қарсы іс-қимыл бағдарламасында жемқорлыққа қарсы жұмысты мектепке дейінгі бала тәрбиесінен бастау керектігі айқындалған, бұл бекер емес. «Не ексең, соны орасың» демекші, жас ұрпақты отансүйгіштік сезімге бала кезден тәрбиелеу өз жемісін береді. Жемқорлықпен күресте жазалаудан гөрі, кеселдің алдын алу анағұрлым тиімді екені Сингапур тәжірибесінде жоғары нәтижеге жеткізді. Біз де осы ұстанымды нық ұстансақ, мақсат орындалары анық.

Қорыта айтқанда өркениетті қоғамға ұрттың емес, ұлттың қамын ойлау, заң талаптарын мүлтіксіз орындау, әрбір азаматтың конституциялық құқығы мен бостандығын құрметтеу арқылы ғана жете алатынымыз анық. Бұл үшін жемқорлықты жою шаралары ашық әрі үздіксіз жүргізілуі керек.

Айгүл ТУРАЛИЕВА,
Алматы қаласы
мамандандырылған
ауданаралық экономикалық
сотының судьясы

ҚҰҚЫҚ

ЖАЗА – ӘЛЕУМЕТТІК ӘДІЛЕТТІ ҚАЛПЫНА КЕЛТІРУ ТЕТІГІ

Жаза белгілеу – сот жұмысындағы ең күрделі, аса жауапты процесс. Әрбір сот үкімінің артында адам тағдыры тұрғандықтан, судьялар жаза тағайындау жұмысына асқан ыждағаттылықпен, үлкен жауаптылықпен дайындалады. Себебі жаза – судья ізденісінің, заңды жетік біліп қоймай, оны сауатты қорыта білуінің, іс материалдарын дұрыс сараптай алуының нәтижесі.

Жаза – заң бұзған азаматты сот үкімі бойынша түзу жолға салу мақсатында қарастырылатын мемлекеттің мәжбүрлеу шарасы. Қылмыстық кодекске сәйкес, елімізде қылмыстық құқық бұзушылық жасағаны толық дәлелін тапқан, қылмысқа кінәлі деп танылған адамға ғана жаза қолданылады. Үкім шығарарда судья өзі тағайындаған жазаның әлеуметтік әділеттілікті қалпына келтіруге ықпал етеріне сенімді болуы тиіс. Сонымен бірге, әрбір жаза сотталған азаматпен қоса, өзге қоғам мүшелерінің жаңа қылмыс жасамауына түрткі болып, құқықбұзушылықтардың алдын алуға көмектесетініне көңіл аударғаны жөн. Бұл ретте қылмыс жасаған адамның болашағы, қалыпты өмірге оралуы басты назарда тұруы тиіс.

Сот жұмысы туралы айтқанда жаза мәселесі жиі сөз болады. Әсіресе, азаматтар сот үкімінің түсініксіздігіне,

БІТІМ

ДАУДЫ СОТТАН ТЫС ШЕШУ ТИІМДІ

«Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілерінен азаматтық процестік заңнаманы жетілдіру және дауларды соттан тыс және сотқа дейін реттеу институттарын дамыту мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» заңының қолданысқа түскеніне екі жылға таяды. Бұл заңның негізгі мақсаты – азаматтардың сот шығынын азайту, сондай-ақ дауларды соттан тыс реттеуге халықтың қызығушылығын арттыру.

Жаңа Азаматтық процестік кодекске «Дауларды соттан тыс реттеу» атты жаңа тарау енгізілген. Сондай-ақ, осы мақсатта қолданысқа енгізілген «Төрелік туралы» заң дауларды соттан тыс шешу жүйесін дамытуға бағытталды. Алғаш рет әлемдік тәжірибеде бітімгершілік рәсімін жасау құқығы адвокаттар құзыретіне берілді. Дауды соттан тыс реттеу рәсімдері мәселені шешудегі оңтайлы, ұтымды әрі тиімді тәсілдердің бірі екендігі тәжірибе барысында өз дәлелін тауып келеді.

Дауды сотқа дейін реттеудің ерекшелігі – бұл даулы мәселені азаматтық істің кез келген уақытында бітімгершілік келісіммен аяқтау мүм-

кіндігінде. Судья медиацияны жүргізген кезде немесе медиатордың қатысуымен тараптар жасаған келісімді бекіткен кезде басты ережені есте ұстағаны жөн. Келісім басқа адамдардың құқығы мен заңды мүддесін бұза алмайды және заңға қайшы келмейді. Бұл ретте келісім жазбаша нысанда жасалады және тараптар немесе олардың өкілдері сенімхатта арнайы көзделген келісімді жасасуға өкілеттігі болған кезде қол қояды. Сот келісім бекітілгенге дейін оны жасасудың құқықтық салдарын тараптарға міндетті түрде түсіндіреді. Қарау нәтижелері бойынша сот келісімді бекіту және іс бойынша іс жүргізуді тоқтату не келісімді бекітуден бас тарту тура-

лы ұйғарым шығарады. Медиацияның тағы бір артықшылығы – тараптарды кінәлі я болмаса кінәсіз деп бөліп жармайды, тараптарға нұсқау беріп, жауапкершілік жүктемейді. Сондай-ақ, сот шешімі орындалмай орта жолда қалмайды.

Жалпы дауды соттан тыс шешудің бірқатар артықшылығы бар, мемлекеттік бажды төлеудің қажеті болмайды, егер дау сотта басталса, бірақ бітімгершілік келісіммен аяқталса, баж тараптарға қайтарылады. Сонымен қатар, тараптар дауды бейбітшілікпен шешкен кезде, олар жеке өмірінің немесе кәсіпкерлік қызметінің кейбір тараптарын жариялаудан аулақ бола алады, құпиялылықты сақтайды. Бұдан бөлек, татуласу рәсімін қолдану кез келген жағдайда дауды соттарда қарауға қарағанда аз уақытты алады. Осы аталған татуласу тетіктерін қолдану арқылы дауды тез, ең бастысы екі тарап үшін де қолайлы келісімге келу арқылы аяқтауға болады.

Лаура АЛИБЕКОВА,
Қызылорда қалалық сотының
судьясы

ГЕНДЕР

Назгүл САМЕНДИРОВА,
Ақтау қаласы әкімшілік құқық бұзушылықтар жөніндегі мамандандырылған сотының әкімшісі

Президент «Әйелдердің экономикалық мүмкіндігін кеңейту жөніндегі шаралар мен құралдар» атты конференцияда «Әйелдердің қоғамдағы рөлін кеңейте түсу – мемлекет ал-

ӘЛЕМ ӘЙЕЛМЕН КӨРІКТІ

дында тұрған негізгі міндеттің бірі» деп атап өтті.

Жалпы, еліміздегі өзекті мәселенің бірі – гендерлік саясат. Гендер – ерлер мен әйелдер арасындағы қатынастардың өмірдің барлық саласында көрініс табатын әлеуметтік қыры болса, гендерлік теңдік – қай жынысқа жататынына қарамастан, ерлер мен әйелдердің тең құқығын және тең мүмкіндігін, сонымен бірге саяси, экономикалық, қоғамдық және мәдени өмір саласына қатысуға нақты қолжетімділігін қамтамасыз ететін құқықтық мәртебе.

Тәуелсіз елімізде гендерлік саясат жүргізу жөніндегі жұмысты ҚР Президентінің жанындағы Әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі ұлттық комиссия үйлестіреді. Оның негізгі міндетіне отбасына, әйелдер мен ерлердің теңдігіне қатысты кешенді мемлекеттік саясатты іске асыру жатады. Гендерлік саясат «Ерлер мен әйелдердің тең құқықтарының және тең мүмкіндіктерінің мемлекеттік кепілдіктері туралы» және «Тұрмыстық

зорлық-зомбылық профилактикасы туралы» заңдармен реттеледі.

Бүгінде елімізде нәзік жандылар саясатта, бизнеске, мемлекеттік қызметте ерлермен иық тірестіріп, сапалы еңбек етіп, қоғамның өсіп-өркендеуіне үлес қосып келеді. Мәселен, өңірдегі сот саласын алып қарайтын болсақ, мұнда нәзік жандылардың үлесі басым. Облыс аумағындағы 15 соттың сот әкімшісінің екеуі ғана ер азамат болса, қалған соттарда әкімшілік істерді үйлестіру қыз-келіншектер қолында. Олар үйде отбасының ұйытқысы, аяулы ана, сүйікті жар ғана емес, түзде, яғни қорғарғы жауапкершілікті талап ететін тынымсыз салада тұтас елдің дамуына үлес қосып, кеңсенің жұмысын дөңгелетіп отыр.

Қорыта айтсақ, «Әйел бір қолымен бесікті тербетсе, бір қолымен әлемді тербетеді», – демекші үй мен түздің жұмысын қатар атқарып, қай салада болсын тиянақтылығы, жауаптылығы, мейірімділігімен танылған нәзік жандылар қоғам үшін ардақты болып қала береді.

ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚТЫ АҚТАУҒА БОЛМАЙДЫ

(Соңы. Басы 1-бетте)

Әйтсе де, гендерлік теңдік саясатының құқықтары мен мүмкіндіктерін кеңейтуде қоғам бір жағадан бас, бір жеңнен қол шығара алмауда. Жауапкершілікті айқындауда биліктің заң шығарушы және атқарушы билік органдарының өз ішінде ортақ ұстаным жоқ. Біреуі сотталушылар санының ұлғаюынан қауіптеніп мәселені айып-пұл арқылы шешкенді жөн көрсе, екіншісі заңнамадағы жауапкершілікті қатайту арқылы ғана әйелдер мен қыздарға қатысты отбасылық, тұрмыстық зорлық-зомбылықты азайтуға болады деп санайды. Үшіншісі, мәселенің түйінін діни сеніммен байланыстырса, төртіншісі мәдениет пен салт-дәстүр сабақтастығынан іздеу керек дейді. Бесіншісі, оны бір жыныстылардың некеліқ одағын заңдастыруға әкеп тірегісі келеді. Осылайша, Крыловтың әйгілі мысалындағы аққу, шортан һәм шаян

ның кебін кешкен билік пен азаматтық қоғам институттары арасындағы пікір қайшылығы азаматтардың Конституциялық құқығын әркімнің әрқилы қабылдап, өз көзқарасы мен ұстанымы тұрғысынан түсіндіруіне мүмкіндік беріп отыр. Мәселен, 2020 жылы денсаулыққа қасақана жеңіл зиян келтірудің 15015 жағдайы, ұрып-соғудың 7530 жағдайы тіркелді. Денсаулыққа жеңіл зиян келтіруге қатысты 5216, қол жұмсауға қатысты 2051 шешім шығарылды. Бұл ретте негізгі жазалау шарасы әкімшілік айыппұл болды. Мұндай жағдайлар жұртшылық арасында ғана емес, заң шығарушы органда да әрдайым талқыланып жүр. Мысалы, Талдықорған қаласында 27 қазанда ер адам кеңсеге баса-көктеп кіріп, қызды және қорғамақ болған тағы бір қызметкерге пышақпен шабуыл жасаған еді. Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің Жетісу өңіріндегі өкілі Қанат Қарымсақов жақында жұмыс орнында

бұрынғы жігіті тікелей кіріп, қол жұмсаған қызбен жеке сөйлесті.

– Мен барлық заңды процестерді кезең-кезеңімен түсіндірдім: сотқа дейінгі тергеу қалай жүзеге асырылады, тергеуші қандай әрекеттер жасайды, ол қалай жауап береді, жауап алу кезінде өзін қалай ұстау керек, сонымен қатар биологиялық зерттеу үшін үлгілер алынуы мүмкін екенін ескертті. Егер бойжеткен бұл үдерістердің бірде-біреуімен келіспесе, сотқа дейінгі тергеу органдарына хабарласа алады, егер шағымы үстірт қаралған болса, прокурорға шағымданады, сонымен қатар маған жеке хабарласа алады. Жергілікті қоғамдық қорлардың бірі оған адвокат беруге уәде бергенін айтты. Әйтеуір, мен де оны Жетісу аудандық адвокаттар алқасының тәжірибелі маманымен байланыстыруды жөн көрдім. Бойжеткен оның қызметі үшін ақы төлеуге міндетті емес, өйткені ол мемлекет есебінен көмек алатын азаматтар санатына жатады, – деді Қанат Қарымсақов. Бастапқыда жергілікті полицейлер бұзақылық туралы бап бойынша іс қозғаған. Тек қоғамдық резонанстан кейін ғана ол «кісі өлтіруге оқталу» ретінде қайта жіктелді.

Жалпы Конституцияның 14-бабы бойынша заң мен сот алдында жұрттың бәрі тең. Тегіне, әлеуметтік, лауазымдық және мүліктік жағдайына, жынысына, нәсіліне, ұлтына, тіліне, дінге көзқарасына, нанымына, тұрғылықты жеріне байланысты немесе кез келген өзге жағдаяттар бойынша ешкімді ешқандай кемсітуге болмайды. Яғни, гендерлік теңдікті желеу етіп, заңнамаға қандай да бір өзгерістер мен түзетулер енгізу Конституцияға қайшы келеді. Бұл отбасылық зорлық-зомбылық оқиғалары бойынша біржақты түрде еркетерді жәбірлеуші ретінде қарастырып, оның әрекетін қылмыстық жауапкершілікпен шектеуге тырысушыларға тоқтау салуы тиіс. Өйткені, тұрмыстық зорлық-зомбылық елдің даму деңгейімен өлшеніп, не белгілі бір халықтың тұрмыс салты мен мәдениетінің өлшемі бола алмайды.

Ерлік ЕРЖАНҰЛЫ,
«Заң газеті»

Дархан Қыдырәлі соңғы 3 айда елімізде осы бағыттағы заң бұзушылықтың 4 есе көбейгеніне, әдепсіз әрекеттердің әдетке айналып бара жатқанына назар аудартты. Кейбір азаматтар өзгелерге түрлі деңгейде тиісу, дөрекелік таныту, зәбір көрсету, қысым жасауды қалыпты жайт ретінде қабылдайтыны, бұл ақтауға келмейтін әрекет екенін атап көрсетті. «Қылмыстың кез келген түрін ақтауға болмайды. Озыбырлық түбі – ойран. Сондықтан заң бұзушылыққа мүлдем төзбеу, зорлық-зомбылыққа ымырасыз болу мәдениетін дамытуымыз керек. Бұл бағытта түсіндіру жұмыстарын тұрақты түрде өткізу, үлкен ұжымдарда жауапты арнайы қызметті бекіту қажет деп ойлаймыз» деді ол.

БҰҰ мен ҚР Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі бірлесіп жүргізген ҚР еңбек саласындағы харассмент пен зорлықтың деңгейін, негізгі себептерін зерттеу жағдайы көрсеткендей, жұмыс орнындағы харассмент мәселесі де өзекті екендігіне назар аудартты. Өйткені, зерттеуде респонденттердің жартысынан астамы (51%) Қазақстанда жұмыс орнында харассмент пен зорлықтың бар екенін растаған. Харассментке ұшыраған әйелдердің 57,6 пайызы бұл фактілердің бірнеше рет орын алғанын атап өткен. Бұл орайда харассменттің белгілі бір тұлғаға физикалық қана емес, менталды немесе эмоциялық қысым көрсетуі екенін ескеру қажет. Зерттеу көрсеткендей, харассмент жиі орын алатын жерлер – тұрақты жұмыс орны (41%) және корпоративтік іс-шаралар (38%). Азаматтардың уақытының көп бөлігі жұмыс орнында өтетінін ескерсек, бұл аландарлық жайт.

Елімізде харассменттің алдын алатын арнайы заңның болмауы да үлкен мәселе. Жазаланбай жеңіл құтылатынын білетіндер түрлі жүгенсіздікке барады, қылмысты қымсынбай жасайды. Сондықтан қыз-келіншектер қорғанысыздық күнін кешпес үшін азаматтарымызды зорлық-зомбылықтан қорғайтын заңнаманы күшейту кезек күттірмейтін іс. Заң үстемдігі салтанат құратын әділетті Қазақстанда кез келген жастағы немесе жыныстағы адам өзін кез келген жерде қауіпсіз әрі жайлы сезінуі керек.

Дархан Қыдырәлінің айтуынша, халықаралық еңбек ұйымының №190 «Еңбек саласындағы зорлық-зомбылық пен харассментті жою туралы» конвенциясы бар. 2019 жылғы 21 маусымда қабылданған конвенцияны әлемнің 19 елі ратификациялаған. Қазақстанның құжатқа қосылғаны маңызды қадамдардың бірі болмақ.

Ал, оның әріптесті сенатор Жанна Асанова көбейіп бара жатқан тұрмыстық зорлық-зомбылықтың бірқатар себебін ашты. Оның айтуынша, заңдарды қатайтып, конференциялар өткізіп, бағдарламалар жасап жатырмыз, бірақ іс жүзінде нәтиже жоқ. Өйткені, жергілікті құқық қолдану тәжірибесі мүлдем аянышты. Қазір тек әлеуметтік желілер ғана жәбірленушілерге қолдау көрсетудің және қылмыскерлерді әділ жазалау үшін құқық қорғау органдарына ықпал етудің тиімді алаңына айналды.

Тиісті министрліктер мен ведомстволар қабылданған шаралардың тиімділігін бағалау және алдын алу стратегияларына, әсіресе ерте анықтау және араласу бағдарламаларына қатысты түзетулер жасау үшін мемлекеттік деңгейде жүйелі мониторинг пен зерттеулерді енгізуі, зорлық-зомбылықтың кез келген көріністеріне, оның ішінде жануарларға қатыгездік, қорлау, тұрмыстық зорлық-зомбылық және т.б. көріністеріне мүлдем төзбеушілік басымдықтарын қамтитын Жаңа әлеуметтік этика негізінде идеология саласындағы міндеттерді жүзеге асырудың тәсілдерін әзірлеу қажет. Сонымен қатар ҚР Ішкі істер министрлігінде Тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы күрес жөніндегі жеке қызмет облыстық басқармаларға дейін кеңейтілуі тиіс. Полиция және басқа да құқық қорғау органдары үшін зорлық-зомбылық оқиғаларына әрекет етудің және зардап шеккендерге көмек көрсетудің тиімді әдістері бойынша тұрақты оқытылуы қажет. Бұл ретте осы бағытта табысты жұмыс істеп жатқан, қызығушылықтары, тәжірибесі мен білімі бар үкіметтік емес ұйымдармен бірлесіп жұмыс істеуге рұқсат беруді заңнамалық тұрғыдан бекіту маңызды.

А.ТҰРМАҒАНБЕТОВА,
«Заң газеті»

Сіз не дейсіз?

Қанат ЖҰМАБАЙ, Халықаралық адам құқықтарын қорғау комитетінің Қазақстандағы өкілдігінің кеңесшісі:
– Кез келген мемлекет үшін адам оның ең басты құндылығы саналады. Бұл қағида есте жоқ ескі замандардан бері өзгерген жоқ. Қайта уақыт өткен сайын маңыздылығы арта түсуде. Бұл бағыттағы іс-қимылдар еліміз өз тәуелсіздігін жариялап, БҰҰ-ға мүше болып, әлемдік қауымдастық тарапынан қабылданып, дүниежүзі мойындаған адам құқығы мен оның бостандығын қорғауға қатысты халықаралық конвенцияларды ратификациялауынан да анық көрінеді. Өйткені, барлық адам жасына, жынысына, діни сенімі мен нәсіліне қарамастан тең құқыққа ие. Сондықтан да әлемнің өзге елдері сияқты Қазақстанда да Конституцияның 17-бабында: «Адамның қадір-қасиетіне қол сұғылмайды. Ешкімді азаптауға, оған зорлық-зомбылық жасауға, басқадай қатыгездік немесе адамдық қадір-қасиетін қорлайтындай зәбір көрсетуге не жазалауға болмайды» деп анық жазылған. Өкінішке қарай, қоғамда әйелдер мен қыздарға әлімжеттік жасап, зорлық-зомбылық көрсетушілер барлық елде әлі кездесіп қалып жатады. Кейбіреулер оның себебін құқықтық сауаттылықтың төмендігінен көреді. Олар бұл келеңсіз жағдайды тек заң күшімен ғана шешуге болады деп ойлайды. Меніңше, оның тамыры тереңде жатыр. Зорлық-зомбылық көрсеткіштері оларға қолданылатын жазаның ауыр не жеңілдігінде ғана емес. Бұл отбасында, балабақшада, мектепте басталып, өмір бойы жалғасатын тәлім-тәрбиеге байланысты. Оны құқықтық тұрғыдан қарастырған кезде құзырлы органдар жәбірленуші мен жәбірленуші арасындағы қатынасқа түрткі болған субъективті жағдайларды да жан-жақты қарастыратыны сондықтан. Өкінішке қарай, біз көп жағдайда себепті емес, салдарды ғана айтамыз. Кейде заңнамаға енгізілетін кейбір өзгерістер мен түзетулерде мамандардың пікірі емес, белгілі бір топтардың ықпалы басым болып жататын кездер де бар.

МІНБЕР

БАСПАНАҒА ҚОЛ ЖЕТКІЗУ ҚИЫНДАП БАРАДЫ

(Соңы. Басы 1-бетте)

Енді әлеуметтік тұрғын үй алуға ардагерлер, жетім, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалар, көп балалы отбасылармен қатар мүгедек балалары бар отбасылар, 1 және 2 топтағы мүгедектігі бар адамдар құқылы болады. Сонымен қатар депутаттар заң жобасы бойынша ұсынылған мемлекеттік тұрғын үй қорынан тұрғын үйлерді «меншікке өтеусіз алуға» қолданыстағы құқықты алып тастамақ ниетін де құптамай, осындай мүмкіндікке ие 11 санатты сақтап қалды.

Десе де заң жобасында бұл санаттардың сақталып және кеңейтілуімен мәселе шешілмесі анық. Бүгінде халықтың әлеуметтік осал топтарынан кезекте тұрғандар саны 640 мың адам. Бұл тұтас бір облыстың тұрғындарына тең көрсеткіш. Олардың саны жыл сайын 40-50 мың адамға артып отырады. Ал үкіметтің жылына беретіні небары 9 мыңға жуық пәтер. Бұл тәсілмен бес-жеті жылдан кейін кезекте тұрғандар саны миллионнан асады. Жиында бұл жағдайға депутат Ернұр Бейсенбаев назар аудартты. Ол бұл орайда арнайы құрылған министрліктің осы тығырықтан шығудың нақты тетігін ұсына алмай отырғандығын сынады. Сонымен қатар, Бейсенбаев мырза төрт жылда жұмыс істейтін жастар арасынан жалдамалы пәтерге ие болған 9 мыңға жуық отбасының мәселесін де көтерді. Олар бес жылдан кейін бағдарлама шарты бойынша бұл баспананы босатуы керек. Сондықтан жастар барлық жерде тұрғын үйді жекешелендіруге мүмкіндік беру мәселесін көтеріп жүр.

Бірақ үлкен қалаларда, біріншіден, мұндай пәтерлерді салу тиімсіз, екіншіден, ол жерде тегін жер жоқ. Осыған орай, аталмыш санаттағылар өз пәтерлерін сатып алу мүмкіндігіне ие болу үшін қолайлы жағдайлары бар жеке ипотекалық бағдарлама әзірлеу қажет. Депутат Нұртай Сабильянов бұл құжаттағы жергілікті атқарушы органдарға сапалы салынған үйлерді сатып алуға берілетін тетіктің кезекте тұрған азаматтарды тұрғын үймен қамтамасыз етуге оң әсерін тигізу үшін жеткілікті қаражат бөлу қажеттігін мәлімдеді. Бұған қайтарылатын заңсыз шығарылған активтерді пайдалануды ұсынды. Бюджетті нақтылаған кезде осы мәселе назарда болу керек. Сонымен қатар, Сабильянов мырза депутаттардың Отбасы банкін екінші деңгейлі банктер жүйесіне қалдыру, депозиттерді міндетті кепілдікке қалдыруды ұсынып отырғанын, өйткені миллиондаған азаматтың триллиондаған қаражаты бар бұл ұйымның мемлекет қадағалауында болу керектігін, оның жұмысының ашықтығы қамтамасыз

етілуі қажеттігін ескертті. Депутат Еділ Жаңбыршин апатты жағдайдағы үйде тұрып жатқан отандастарымыздың жағдайына алаңдаушылық білдіріп, бұл мәселені шешудің жолын ұсынды. Оның айтуынша, қазірдің өзінде елімізде 3402 адам апатты үйлерде тұрып жатыр. Олардың өміріне сағат сайын, минут сайын қауіп төнеді. Жаңбыршин мырза Ақтау қаласында бұл мәселенің қалай шешілгенін ортаға салды. Онда апатты 15 үй бизнес қаржысын тарту арқылы жойылып, орнына жаңасы салыныпты.

– Бюджет қаржысын мұндай құрылысқа тарту қиын. Ал, бизнес үшін бұл үлкен мүмкіндік. Өйткені, бұл үйлердің бәрі қаланың ортасында орналасқан. Ақтауда аталмыш үйлердің инфрақұрылымы бюджет қаржысымен күшейтіліп, қалғанын бизнес жасады. Сол 2014 жылы бұған бизнес тарапынан 12 млрд теңге, мемлекет тарапынан 50 млн теңге жұмсалды. Осы тәжірибе енгізілу керек. Ақшасын қайда жұмсарын білмей отырған бизнестің қаржысын осындай жобаларға тарту керек, – деген еді ол.

Төктерін айтқанда қарапайым халықтың қабырғасына батып жүрген баспана мәселесін шешуде депутаттар барынша белсенділік танытып, тиімді ұсыныстарын қосты.

Айша ҚҰРМАНҒАЛИ,
«Заң газеті»

АЛҚАБИЛЕР – ХАЛЫҚ ӨКІЛІ

Алқабилер алқасының даму тарихы XIII ғасырда Англияда басталған. Онда қылмыстық істер бойынша алқабилер соты ассизе немесе айыптаушы алқабилерді ауыстырып, XV ғасырда күшейіп, ал XVII ғасырға қарай ол қазіргіге жақын формаға ие болды.

Алқабилер алқасының тарихи миссиясы азаматтық қоғамды саяси қудалаудан және үкіметтің теріс әрекеттерінен қорғау болды.

Өткен ғасырдың 20-жылдарынан бастап 90-жылдардың басына дейін алқабилер алқасы ағылшын тілінде сөйлейтін елдерді қоспағанда, барлық жерде өз позициясын біртіндеп жоғалтты, тіпті ағылшын тілінде сөйлейтін елдерде де оны сақтаудың орындылығына кейде күмәнданатын.

Франция мен Германияда алқабилер соты номиналды деп танылды, бірақ «алқабилер» істі қарауға іс жүзінде шеффен ретінде қатысады, яғни іс бойынша негізгі шешімдерді қабылдауға кәсіби судьялармен бірге қатысты.

Кеңес Одағында 1980 жылдардың екінші жартысында кеңес қоғамын либерализациялаудың басталуымен классикалық форматта алқабилер сотының қайта жаңғыруы белсенді түрде талқыланды. Нәтижесінде 1989 жылдың маусым айында Халық депутаттарының съезі тиісті мәселені бірінші рет «Кеңестік Социалистік Республикалар Одағының ішкі және сыртқы саясатының негізгі бағыттары туралы» қаулысында көтерді.

Сол жылдың қараша айында КСРО және одақтас республикалардың сот жүйесі туралы заңнамасының негіздері қабылданып, оның 11-бабында заңмен өлім жазасы немесе 10 жылдан астам мерзімге бас бостандығынан айыру көзделген қылмыстар бойынша сотталушының кінәсін алқабилер алқасы (халық алқасының кеңейтілген құрамы) шешу мүмкіндігі туралы айтылған.

КСРО ыдырағаннан кейін ТМД-ның

барлық елдерінде алқабилер сотын құру қайта қарастырылды. ТМД елдерінде және осы үлгідегі қылмыстық іс жүргізу кодексінде алқабилермен сот талқылауының екі нұсқасы ұсынылған:

- Барлық мәселелерді бірлесіп шешетін судья және тең құқықты екі алқаби;
- Судья және 12 алқаби, тек кінә (кінәсіздік) туралы сұрақтарды шешеді.

Бірақ, 2007 жылға дейін ТМД елдерінің ішінде тек Ресей ғана алқабилер соты жұмыс істейтін жалғыз ел болып қала берді.

Конституцияда көзделген іс жүзінде сот төрелігін алқабилердің қатысуымен жүзеге асыру принципі 2001 жылғы 6 маусымда Қазақстан Республикасы судьялардың 3 съезінен кейін жүзеге асырыла бастады. Сол кезде Мемлекет басшысы республикамызда алқабилер институтын енгізу міндетін қойды. Содан кейін, 2005 жылы «Алқабилер туралы» және «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне алқабилердің қатысуымен қылмыстық сот ісін жүргізу мәселелері бойынша толықтырулар мен өзгерістер енгізу туралы» заң жобалары Парламент Мәжілісінің қарауына жіберілді.

16.01.2006 жылы «Алқабилер туралы» заң, сондай-ақ «ҚР кейбір заңнамалық актілеріне алқабилердің қатысуымен қылмыстық сот ісін жүргізу мәселелері бойынша толықтырулар мен өзгерістер енгізу туралы» заңы қабылданды. Аталған заңдар 2007 жылғы 1 қаңтардан күшіне енді.

Алқабилер – кәсіби судьямен тең дәрежеде қылмыстық істі сотта қарау-

Өлия ТЕБЕРИКОВА,
Тасқала аудандық сотының төрағасы

ға қатысатын қарапайым адамдар. Алқабилер бұл адам құқықтарын қорғаудың маңызды кепілі.

Сотта істі қарайтын алқабилер алқасы он негізгі құрамдағы және екі қосалқы алқаби құрамында жеребе тастау арқылы құрылады.

Сотталушының кінәлі немесе кінәсіздігі туралы шешімді алқабилер қабылдайды. Қабылдаған шешімнің негізінде судья іс бойынша үкім шығарады. Егер алқабилердің кесімі – «кінәлі емес» болса, судья ақтау үкімін шығарады.

Қазақстандағы алқабилер институтын реформалау сот төрелігін ізгілендіру мен объективтілігін арттыруға, қылмыстық процеске қатысушылардың барлығының құқықтарын қорғауды күшейтуге, сот үкімдерін шығару кезінде барынша бейтараптыққа қол жеткізуге бағытталған.

БАТЫС ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ

МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛ – МЕРЕЙІМ

Заң орындалуымен құнды. Әсіресе, мемлекеттік тілге қатысты заң талаптарын мүлтіксіз орындалуға тиіс. Бұл бірінші кезекте мемлекеттік нышандардың құндылығын арттырып, ұлт мұратын аяқасты етпеу үшін керек.

«Алдыңғы арба қайда жүрсе, соңғы арба сонда жүреді» дейді қазақ. Сол айтпақшы, әр мекемедегі мемлекеттік тіл мерейінің үстем, қолданыс аясының кең болуы бірінші басшысының ерік-жігеріне, тілге деген көзқарасына тікелей байланысты.

Бүгінде Жоғарғы Соттан бастап республикадағы жергілікті соттарға дейін мемлекеттік тіл мәселесіне жіті көңіл бөлуде. Мәселен, Жетісу облысы Алакөл аудандық сотында қызметкерлердің қазақ тілінде таза сөйлеп, құ-

жаттарды сауатты жазуына мән беріледі. Азаматтар сот ғимаратында ілінген арыз-шағым, сұраныс хаттардың мемлекеттік тілдегі үлгісіне қарап құжаттарын қатесіз толтыра алады. Сонымен бірге, судьялар мен сот мамандарының қарапайым халықтан түскен сауалдарға мемлекеттік тілде толыққанды жауап беруі міндетті.

Осындай кешенді жұмыстардың нәтижесінде соттағы кіріс-шығыс құжаттары толық мемлекеттік тілде әзірленуде. Сотта мемлекеттік тілде қаралатын істер саны да бірте-бірте көбейіп келеді. Бұл бағыттағы жұмыстар алдағы уақытта да жалғасын таба береді.

Ринат ҚҰРМАНҒАЛИЕВ,
Алакөл ауданы
№ 2 сотының төрағасы.
ЖЕТІСУ ОБЛЫСЫ

ӨРТКЕ КІНӘЛІ – ДИРЕКТОР

Қостанай қаласының №2 сотының 2023 жылғы 24 тамыздағы үкімімен «Басаман» орман шаруашылығы мекемесінің экс-басшысы ҚК-нің 371-бабының 2-бөлігімен, яғни, абайсызда ауыр зардаптарға әкеп соққан салғырттық жасағаны үшін сотталған болатын. Ол лауазымды тұлға ретінде ормандағы жұмыстарды жүргізу үшін ағаш кесушілерге карточкалық шотына ақша аударуды бұйырған.

Ол мемлекеттік ағаш дайындаушылар бригадаларын таратып жіберіп, орман уәскелерін бөлуді ағаш өңдеушілерге жасаған жиынтық актісіне сәйкес және тиісті ағаш кесу билеттерін бермей жүзеге асырған. Бұл мән-жайлар сотта жауап алынған куәлардың айғақтарымен, 15 млн теңгеден астам аударымдармен, арнайы маманның мемлекетке жалпы сомасы 4 миллион теңгеден астам залал келтірілген деген қорытындысымен расталады.

Заңсыз ағаш кесу фактілері Әулиекөл аудандық сотының сот актілерімен анықталды. Ағаш кесушілердің айғақтары, банктік ау-

дарымдар және заңды күшіне енген сот актілері айыпталушының ағаш кесушілерден ақшалай қаражат алуы мен заңсыз ағаш кесуінің арасындағы себеп-салдарлық байланысты растайды.

Ормандарды қорғау туралы ережеге және лауазымдық нұсқаулықтарға сәйкес басшы орман шаруашылығының жұмысын үйлестіру және басқарумен қатар, қолданыстағы заңнамаға сәйкес мемлекеттік қызмет көрсетуді (ағаш кесу және орман билеттерін беру) ұйымдастырады.

Сот ағаш кесушілердің әрекеті үшін жауапкершілікті ағаш кесушілерді уәскелерге билетсіз жіберген орман шаруашылығының басшысы көтеруі керек деп тапты. Басшы өрт қаупі бар кезеңде орманда жұмыс істеуге тыйым салынғанын біле тұра заңсыз ағаш кесуге жол беріп, салдары ауыр зардаптарға әкеп соққан. Оның заңсыз рұқсатымен ағаш кесушілердің орманда жұмыс істеуі нәтижесінде 2022 жылдың 2 қыркүйегінде аса ірі өрт шыққан.

Сот алқасы айыпталушының қылмысты жасаудағы кінәсі дәлелденіп,

оның әрекеті ҚК-нің 361-бабының 4-бөлігінің 3-тармағымен сараланған деген қорытындыға келді.

Жазаның түрі мен мөлшерін тағайындау кезінде сот алқасы сотталған адамның жеке басын, жасалған қылмыстың ауырлығын, жеке және заңды тұлғаларға материалдық зиян келтіру ғана емес, сонымен бірге қоршаған орта мен жануарлар дүниесіне зиян келтіру түріндегі зардаптарды, жауапкершілік пен жазаны жеңілдететін мән-жайлардың болуы және жауаптылықты ауырлататын мән-жайлардың болмауы, сондай-ақ Қылмыстық кодекстің 52, 55-баптарының талаптарын ескерді.

Сот алқасы бірінші сатыдағы соттың үкімімен келіспей, жаңа айыптау үкімін шығарып, күдікті ҚК-нің 361-бабының 4-бөлігінің 3-тармағымен кінәлі деп танылып, оған сәйкес қылмыстық-атқару жүйесінің қауіпсіздігі орташа мекемесінде 4 жыл 6 ай мерзімге бас бостандығынан айыру жазасы тағайындады.

Қостанай облыстық сотының баспасөз қызметі

ТАРАЗЫ

Бәсекеге қабілетті мемлекеттік қызмет жүйесінің қалыптасуында мемлекеттік қызметшілердің кәсібилігімен қатар, олардың әдептілігі де маңызды. Себебі, әдептілік мемлекеттік қызметтің – басты ұстанымдарының бірі.

ӘДЕПТІЛІК – МЕМЛЕКЕТТІК ҚЫЗМЕТТІҢ БАСТЫ ҰСТАНЫМЫ

Мемлекеттік қызметші өз қызметінде іскерлік қасиеттері мен мінез-құлық қағидаларын реттейтін әдеп кодексін қатаң сақтауы тиіс. Кодекске сәйкес мемлекеттік қызмет атқару қоғам мен мемлекет тарапынан ерекше сенім білдіру болып табылады және мемлекеттік қызметшілердің моральдық-әдептілік бейнесіне жоғары талаптар қояды.

Әдеп кодексінің мәтіні ғимараттың көрнекі жеріне ілініп, кіре берісіне «сенім жәшігі» орнатылды. Әдеп кодексіне енгізілген өзгерістер мен толықтырулар мемлекеттік қызметкерлерге таныстырылып отырады.

Мемлекеттік қызметшілер қызметтен тыс уақытта жалпы қабылданған моральдық-әдептілік нормаларын ұстануға, қоғамға жат мінез-құлық, оның ішінде қоғамдық орындарда адамның қадір-қасиетін және қоғамдағы адамгершілікке нұқсан келтіретін жағдайларға жол бермеуге міндетті. Сонымен қатар, ол қарапайым болуға, тиісті көрсетілетін қызметтерді алу кезінде өзінің лауазымдық жағдайын баса көрсетпеуге және пайдаланбауға, өз тарапынан қоғамдағы адамгершілікке, тәртіпке және қауіпсіздікке үндейтін заңнама талаптарын бұзбауға және басқа азаматтардың құқыққа қарсы, қоғамға жат әрекеттерді жасауына жол бермеуге тиіс.

Әрбір мемлекеттік қызметші мемлекеттік қызметтің беделіне нұқсан келтірмеу керектігін назардан шығармағаны жөн.

Мемлекеттік қызметшілердің өз-

дері қабылдайтын шешімдердің заңдылығын, әділдігін және ашықтығын қамтамасыз ету, өзінің қызметтік жағдайын пайдаланбау, азаматтармен қарым-қатынаста сыпайылық пен әдептілікті және ресми мінез-құлық қағидаларын ұстануы маңызды.

Сонымен қатар, мемлекеттік қызметшілер қызметтен тыс уақытта да, әлеуметтік желілерді пайдалану кезінде жалпы қабылданған моральдық-әдептілік нормаларын ұстануға, адамдардың құқықтарын, бостандықтарын, абыройы мен қадір-қасиетін құрметтеуге, өзге желі пайдаланушылармен сөйлесу кезінде сыпайылық танытуға, шындыққа сәйкес келмейтін ақпараттарды таратпауға, өзінің іс-әрекетімен қоғам тарапынан айтылатын сынға себепкер болмауға міндетті. Мемлекеттік қызметшілердің мінез-құлық стандартының сақталуына жүйелі бақылау жүргізу өз кезегінде мемлекеттік қызметте сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениетті қалыптастыруға және мемлекеттік қызмет туралы, сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы заңнама талаптарының және қызметтік әдеп нормаларының бұзылуының алдын алуға мүмкіндік туғызады. Әрбір мемлекеттік қызметші алдымен халыққа қызмет етеді. Осыны естен шығармау маңызды.

Д.ЕРЛИКОВА,
Сот әкімшілігінің Ақтөбе облысы бойынша департаменті басшысының орынбасары

Қанымызға сіңісті, жанымызға жұғысты, ой-санамызға нұрлы шуақ сыйлап, сілкіндіріп серпілтетін, марқайтып қанаттандыратын – өзіміздің мемлекеттік тіліміз. Тіл қай елде болса да қастерлі, күдіретті. Ол достықтың кілті, ынтымақтастықтың бастауы, ырыс-берекенің алды, ұлттың әрі жаны, әрі ары. Тіл жай сөз емес, өмірдің талай сынынан өткен, өскелең талаптарға сәйкес өрістей түскен толыққанды ақиқат десек, жаңыла қоймаспыз.

ЫНТЫМАҚ БАСТАУЫ

Тілсіз қоғамның қандай түрі болса да өмір сүре алмайды, ол тілдің өзі қоғам бар жерде ғана пайда болып, өмір сүреді. Демек, қоғамнан тыс, бөлек тіл жоқ. Тіл – қоғамның жемісі. Тіл әрбір адамға ана сүтімен бірге еніп, қалыптасады. Тіл байлығы – әрбір елдің ұлттық мақтанышы. Ол – атадан балаға мирас болып қалып отыратын баға жетпес мұра.

«Тіл туралы» заңдағы «Қазақстан халқын топтастырудың аса маңызды факторы болып табылатын мемлекеттік тілді меңгеру – ҚР әрбір азаматының парызы» – делінген. Конституциямыздың жетінші бабының бірінші тармағында Қазақстандағы мемлекеттік тіл – қазақ тілі деп анық жазылған, Ата Заңымыздан туындаған «Тіл туралы» Қазақстан заңында да осы жағдай берік ресми түрде қамтылған.

Мемлекеттік тілдің абыройын асқақтату – әрбір қазақстандықтың абзал борышы. Біздің ұлттық келбетіміз бен болмысымыз, салт-санамыз бен дініміз осы ұлттық мәдениет пен тілімізде жатыр. Тәуелсіз елдің елдігі жас ұрпағын парасатты да білімді, іскер де қабілетті, отансүйгіш те ұлтжанды тұлға етіп қалыптастыруда мемлекеттік тілдің атқаратын қызметі орасан.

Тіл – таусылмайтын байлық. Қанша тіл білсең, өзгеден сонша кез биіксің. Дегенмен, алдымен туған еліңнің не тұрып жатқан еліңнің мемлекеттік тілін білуге міндеттісің.

Қазақ тілі өте бай тіл. Ол шаруашылықтың бар саласын өркендете түсуге себепші күш, халқымыздың мәдени дәрежесін көтере беруші пәрменді құрал, жұртшылықты жаппай отаншылдық рухта тәрбиелеудің құралы, қуатты қаруы. Ана тілі – ар өлшемі. Олай болса, тілді шұбарлау – арды шұбарлау, көңіл тұнығын лайлау. Ұлт мәдениетінің гүлденуі мен адамдардың тарихи қалыптасқан тұрақты қауымдастығы ретінде ұлттың өзінің болашағы ана тілдің дамуына, оның қоғамдық қызметінің кеңеюімен тығыз байланысты.

Бибинур КАЛАКОВА,
Батыс Қазақстан облысы қылмыстық істер жөніндегі мамандандырылған ауданаралық сотының жетекші маманы

Соңғы жылдары алаяқтық қылмыстары өршіп кетті. Құзырлы органдар күнделікті БАҚ арқылы халықтың құқықтық сауатын көтеріп, алаяқтардан сақтандыруға тырысқанымен, бармақ тістеп қалатындар қатары кемімей келеді.

АЛАЯҚТАР АЯУШЫЛЫҚТЫ БІЛМЕЙДІ

Мемлекет басшысы Қ.Тоқаевтың «Әділетті мемлекет. Біртұтас ұлт. Берекелі қоғам» атты жолдауында: «Интернет және телефон арқылы жасалатын алаяқтық әрекеттерге айрықша назар аудару керек. Құқық қорғау органдары мұндай қатерлерді анықтап, қылмыскерлерді құрықтау үшін ақпараттық-сараптама жұмысын күшейтуі қажет» деп тапсыруы бекер емес.

Алаяқтарды есіртіп отырған не? Ең алдымен бұған азаматтардың сенгіштігі себеп. Аңқау халық айналасындағылар алдап кетеді, сеніміне қиянат жасайды деп ойламайды. Елдің бәрін өзі сияқты қабылдап, қолындағы ақшасын кідіріссіз алаяқтарға ұстатады. Қылмыскерлер телефонын өшіріп, байланысқа шықпай қалған кезде де олар жамандық ойламайды. Көпшілігі алданып қалғанын түсінсе де, арыз жазуға, ақшасын қайтыртып, алаяқтардың жазаға тартылуына мүдделі бола бермейді.

Екінші бір топ құқықтық сауатының кемдігінен қылмыскерлер құрығына түсіп

жатады. «Арзан жер әперем, кезексіз үй әперем, жылдам несие алуға көмектесем, баланды грантқа түсіріп берем» деген секілді уәдеге сеніп, қаржысын қылмыскерлер қолына өзі барып ұстататын осылар. Олар құқықтық құжаттармен таныс емес, заң тетіктерін білмейді. Жаңа технология жетістіктерінің арқасында барлық қызметтің ашық, қолжетімді екенінен де хабары жоқ. Содан болар, әлі күнге өз мәселесін заңды жолмен емес, таныс арқылы шешуге болады деп сенеді.

Алаяқтардың құрбанына айналғандардың келесі бір тобы – жеңіл табысқа, оңай олжаға үйірлер. Арзан үй, бағасы төмен тауар, оп-оңай ұтыс туралы естігенде кейбір азаматтар сақтықты да, сабырды да ұмытады. Есі кеткен осындай жандар алаяқтарділгірлеп «тез-тез ақша салыңыз, соңғы тауар, ең соңғы орындар қалды» дегенде жинағанын қалай белгісіз адамдарға аударып жібергенін байқамай да қалады.

Осы қатарда интернет алаяқтар құрбандары да бар. Жалпы, интернет тұтынатын-

дардың көптігі бұл қылмыстың өркендеуіне бірден-бір себеп болып отыр. Бүгінде азаматтардың қаражатын алдау жолымен заңсыз иемдену – жалғыз біздің елде емес, бүкіл әлемде белең алған өзекті мәселе.

Қазір мысалы өздерін банктің қауіпсіздік қызметі, полиция немесе прокуратура қызметкері ретінде таныстырып, жанашырлық танытқансып жаңа технологиядан хабары жоқ азаматтардың қаржысын жымқыру деректері көбейген. Телефон тұтқасы мен компьютер экранының арғы бетінде тұрып арбайтын алаяқтар кесірінен шотындағы барлық қаржысынан айырылып, несиеге белшесінен батып жатқандар баршылық. Осының барлығы айналып келгенде қаржылық, құқықтық сауаттың кемдігінен. Сондықтан, халықтың сауатын көтеріп, сақтық шараларын жетілдіруге баса назар аударған жөн.

А.ИМАНҚҰЛОВ,
Жетісу аудандық
№2 сотының судьясы
АЛМАТЫ ҚАЛАСЫ

ТЕМЕКІГЕ ТӘУЕЛДІЛІК: баланың тәртібі мен денсаулығына зиян

(Соңы. Басы 1-бетте)

Еліктегіш жастар сол біреудің қаңсығын таңсық қылып жүр. Мамандардың айтуынша, баланың электронды темекі тартқанын ата-анасы аңғармайды. Себебі, мұндай темекі шеккен адамның үстінен жағымсыз иіс шықпайды. Бірақ сыртқа білінбеген темекі жастардың ішкі ағзасын бүлдіріп, өкпесін күйдіріп, демін тарылтады. Әр қорабы 5-6 мыңды құрайтын темекіге ақша табу үшін ұрлыққа да барып, өзінен кіші балаларды қорқытып, ақша бопсалау деректері де соңғы кезде жиі ұшырасады. Жастар көп жағдайда мұны әуестікпен тартып үйренеді. Уақыт өте келе бұл тәуелділікке әкеліп соғады екен.

Бала тәрбиесін дұрыс қалыптастыру үшін ата-ана мен мұғалім бірлесе, ынтымақтаса жұмыс атқаруы тиіс. Себебі, сабыр мен төзім, жігер мен бірлік барда алынбайтын қамал болмайды. Тіпті, тәртібі тым нашар оқушыларды да ата-анамен бірлесе жұмыс атқарғанда тура жолға салып, оқу үлгерімін де жақсы жаққа өзгертетін кездер болады. Сынып жетекшілік қызметте де алдымызда отырған әр баланың жүрегіне жол тауып, күшті, болмаса әлсіз

тұстарын салыстырып, нәтижесін байқауға күш саламыз.

Бала тәрбиесінде пайда болған ақтандақтар кезінде үнемі дабыл қағып, алаңдаушылық танытуымыз керек. Өзгенің баласы емес, әр бала менің өз балам деген қағиданы ұстана отырып, әрекет ету маңызды. Көшеде төбелесіп жатқан, болмаса ұрлық жасап тұрған баланы көрсек, жанынан өте шықпай, жаман әдеттерден бойын аулақ ұстайтындай дәрежеге жеткізе алсақ, арманымыздың орындалғаны.

Гүлнұр НУКАЕВА,
Майра БЕСИРОВА,
Алматы қаласы №172
мектеп-гимназиясының мұғалімдері

КОНТРАФАКТІЛІК ТАУАРЛАР ҚАУІПТІ

дай арыз-шағым негізінде 4 жоспардан тыс тексеру жүргізді. Оның ішінде 3 құқық бұзушыға қатысты ӘҚБтК-тің 158-бабымен әкімішілік іс қозғалып, заңсыз айналымнан 1839100 теңгенің 406 дана өнімі алынды. Сот қаулысына сәйкес, құқық бұзушыларға 144900 теңге мөлшерінде айыппұл салынды. 1 тексеру бойынша құқық бұзушылық анықталмады.

Кейбір жағдайда мұндай дау бейбіт жолмен, келіссөз арқылы шешілуі мүмкін. Департамент тексерумен қатар, зияткерлік меншік саласындағы заңнаманы түсіндіру арқылы азаматтар мен кәсіпкерлерге тиісті құқықтық кеңес береді. Өйткені құқықтық түсіндіру арқылы құқық бұзушылықтың алдын алуға болады.

Түркістан облысының Әділет департаменті «Әділет кеңес береді» акциясы аясында шағын және орта бизнес субъектілеріне зияткерлік меншік құқығын қорғау саласындағы заңдылықты түсіндіріп, интернет ресурсы, әлеуметтік желі арқылы азаматтарға жол көрсетеді. Сонымен қатар, қала көше-лерінде LED экрандарда және Кинопарк кинотеатрында тауар белгісін заңсыз пайдаланғаны үшін жауапкершілік және контрафактілік тауарлардың адам өміріне қауіптілігі туралы бейнероликтер көрсетіледі.

Ө.ЖОЛДЫБАЕВ,
Түркістан облысы Әділет департаментінің зияткерлік меншік құқығы бөлімінің басшысы

Ескендір Зұлқарнайынның «Мен өзімнің ұстазыма әкемнен кем қарыздар емеспін: әкемнен өмір алсам, ал, Аристотельден өмірімді жақсы өткізу туралы білім алдым» деген сөзі ұстаздықтың шынайы бағасын беріп тұрғандай. «Шәкіртсіз – ұстаз, ұстазсыз – шәкірт тұл» демекші, барлығымыздың мақтан тұтар ұстазымыз жетерлік. Солардың бірі әрі бірегейі, ғылыми жетекшім Ермек АБДРАСУЛОВ жайлы айтқым келіп отыр.

Заң ғылымдарының докторы, ҚР Заң ғылымдары академиясының академигі, профессор Ермек Абдрасулов тек біздің елде емес, дүниежүзі заңгерлеріне танымал, әлемдік деңгейдегі тұлға. Ұлағатты ұстаздан тәлім, терең білім алған шәкірттері тәуелсіз еліміздің заң, сот және құқық саласының дамуына үлес қосып жүр. Қай-қайсысымыздың болсақ та жетістікке жетуімізде, әрине, Ермек Баяхметұлының еңбегі ерен. Бүгінде алпыстың асқарын бағындырған ағамыз ұстаздықтың шыңына шыққан.

Шығыс Қазақстан облысының тумасы Ермек Баяхметұлының өнегелі өмірі білім мен ғылымнан өрілген. Ол Өскемен педагогикалық институтының, сондай-ақ, Шығыс Қазақстан мемлекеттік университетінің түлегі. Алғашқы оқу орнын тарих, екіншісін құқықтану мамандығы бойынша бітірді. Осы университетте оқытушы, құқықтану кафедрасының меңгерушісі, факультет деканы болды. Одан кейінгі еңбек жолы Халықаралық құқық және нарық академиясының оқу және ғылыми жұмыс жөніндегі проректоры, заң факультетіндегі «Истина» заң фирмасы директорының орынбасары, Экономика және құқық институтының директоры, Еуразия Ұлттық университетінде декан, Құқық қорғау органдары академиясының директоры, Маңғыстау гуманитарлық-техникалық

Бүгінде заңгер мамандарын дайындайтын орта арнаулы оқу орындары да, жоғары оқу орындары да аз емес. Жыл сайын бұл мамандыққа бөлінетін мемлекеттік тапсырыс шектеулі болғанымен, әлі күнге дейін заңгерлікке қызығушылық жоғары. Олардың көбі ақылы болса да, өзі қалаған мамандық бойынша білім алғысы келеді.

ЗАҢГЕРЛЕРДІҢ ҚАРА ШАҢЫРАҒЫ

Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университетінің Заң факультеті – осы заңгерлер дайындайтын білім ордаларының көшбасшысы, бағыт-бағдар берушісі саналады. Бұл жерде республикамызға танымал заң саласының мейталмандары, ғалымдар, сот, прокуратура, адвокатурада өзінің біліктілігін дәлелдеген практик мамандар дәріс оқып, тағылым, тәрбие береді.

Теорияны тәжірибемен ұштастыруға көңіл бөлетін оқу ордасында білікті маман дайындаудың өзіндік тәсілі мен механизмі әлдеқашан жасалған. Сондықтан да елімізде қаншама оқу орындары болғанымен, тоқсан жылдық тарихы бар

ҚазҰУ-дың шоқтығы бәрінен биік.

Университетте 1934 жылы алғаш ашылған факультеттің бірі осы заң факультеті еді. Содан бері көптеген жанару мен жаңғырудан өткен заң факультетінде құқық қорғау саласына қажетті мамандардың бәрі дайындалады. Түлектер мамандық игеріп қоймай, өз біліктілігін көтеру үшін магистратура және PhD докторантурада оқуға мүмкіндігі бар.

Біздің түлектер қазір өз елімізде ғана емес, шетелдерде табысты еңбек етіп жүр. Заң факультетінде еңбек етіп келе жатқан бір академик, 30 доктор мен профессор, 80-нен аса ғылым кандидаттары мен

университетінің проректорлығына жалғасты. Бұл ұстаз шәкірттерінің көптігін байқатады.

Заңгер сонымен қатар, Жоғарғы Соттың Стратегиялық даму және талдау департаментінде Сот жүйесін зерттеу бөлімінің меңгерушісі, Жоғарғы Сот жанындағы Сот төрелігі академиясы Судьялар мен сот жүйесі қызметкерлерін қайта даярлау және олардың біліктілігін арттыру институтының директоры қызметін де абыройымен атқарды. Еңбектері конституциялық реформалармен тығыз байланысты болғандықтан, әріптестері оны Қазақстандағы конституциялық құқықтың «жілігін шағып, майын ішкен» айтулы маман ретінде бағалайды.

Ермек Абдрасулов тек ұстаздық етіп қоймай, Жоғарғы Соттың ғылыми-консультативтік кеңесінің мүшесі, Президент жанындағы Құқықтық саясат жөніндегі кеңесте, Әділет министрлігінде, Парламентте заң жобаларының сарапшысы, Білім және ғылым министрлігі жанындағы «Құқық» мамандығы тобының оқу-әдістемелік секциясының мүшесі, Еуразиялық экономикалық қоғамдастық соты судьясының кеңесшісі, Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің, Президент жанындағы Адам құқықтары жөніндегі комиссияның сараптама комиссиясының мүшесі, ҚР Конституциялық Кеңесінің жанындағы Ғылыми-консультативтік кеңестің мүшесі, «Қазақстан заңгерлер одағы» РҚБ Орталық кеңесінің хатшысы болып осы салалардың жандануына бар күш-жігерін жұмсады. Ғалымның 120-дан астам ғылыми және ғылыми-әдістемелік еңбегі бар. Ермек Баяхметұлы сот, құқық, заң саласындағы реформаларға үнемі үн қосып отырады. Көптеген ғылыми мақаласы Алматы, Мәскеу, Санкт-Петербург, Омбы, Томск, Кельн, Киль қалаларының орталық заң басылымдарында жарияланып, кітаптары жарық көрді.

Еңбегі еленіп, мемлекеттік және халықаралық наградалар мен сыйлықтарға, құрметті атақтарға ие болды. Мысалы, ғалым «Өскелен ұрпақты оқыту мен тәрбиелеудегі табыстары үшін» Ы.Алтынсарин төсбелгісімен марапатталды, сондай-ақ, ол Жоғарғы Соттың «Қазақстан Республикасы сот жүйесінің еңбек сіңірген қызметкері» атағына ие. Тізе берсек бұдан да өзге марапаты жетерлік.

Ұстаздың қадірін білу кімге болса да үлкен міндет. Сондықтан, Ермек Баяхметұлының кішіпейілділігі мен жастарға деген қамқорлығына әрқашан басымды иемін. Ол кісімен алғашқы таныстықтан соң-ақ ағалы-қарындастай сыйласып кеттік. Кандидаттық және докторлық диссертацияларыма жетекшілік етіп, қызмет пен ғылымды ұштастырудың қыр-сырын үйретті, тағылымы мол рухани тәрбие берді. Халқымызда «Жақсының аты, ғалымның хаты өлмейді» деген керемет сөз бар. Осы сөз де Ермек ағай сынды жайсаң жандардың өмірлік өнегесін, бітім-болмысы мен ақыл-парасатын айқындай түседі. Әлі де болса бергенінен берері мол ұстазыма толағай табыс тілеймін.

Ғалия ОҢЛАНБЕКОВА,
Алматы қаласы мамандандырылған ауданаралық экономикалық сотының судьясы

Түркістан облысының Әділет департаменті зияткерлік меншік құқығын сақтау және қорғау бойынша ауқымды жұмыс атқаруда. Департамент тауар белгілері иелерінің немесе сенімхат негізіндегі өкілдердің арыз-шағымы негізінде жоспардан тыс тексеру жүргізеді. Тексеру барысында, арыз иесінің құқығы бұзылғаны анықталса, «Әкімшілік құқық бұзушылық туралы» кодекстің 158-бабына сәйкес, әкімшілік хаттама толтырылады. Аталған баптың талабына сәйкес, тауарлар тәркіленіп, жеке тұлғаларға – 20, шағын кәсіпкерлік субъектілеріне – 30, орта кәсіпкерлік субъектілеріне – 40, ірі кәсіпкерлік субъектілеріне – 80 АЕК мөлшерінде айыппұл салынып, тәркіленген заттар жойылады. Былғы жылдың 11 айында департамент осын-

Бахыт ЖУГРАЛИНА,
әл-Фараби атындағы ҚазҰУ кеден, қаржы және экологиялық құқық кафедрасының аға оқытушысы, заң ғылымдарының кандидаты

Есен БАЙТУ, Халықаралық Жазушылар және Қазақстан Журналистер одағының мүшесі, милиция ардагері:

МИЛИЦИЯДАҒЫ ҚЫЗМЕТІМДІ ҚИМАДЫМ

– Есен Алпысбайұлы, әңгімені өз шығармашылығыңыздан бастасақ. Қолыңызға қалам алып өлең жазуыңызға не түрткі болды?

– 1964 жыл. Мен аға шопанның баласы болғандықтан, дала мен тауда өстім. Қыста қыстауда боламыз. Жазда салқын Тесіктаста бұлақ басында дегендей. Тесіктас керемет тау. Таңғажайыпты көрмек үшін шың басына өрмелеп шықсаң төменде шағын Шылбыр өзені жылан секілді ирелендеп ағып жатады. Осында достармен талай мәрте балық аулағанбыз. Мен әпкемнің үйінде жатып оқыдым.

Алғашқыда Шоқан Уәлиханов атындағы сегіз жылдық мектепте, кейіннен ол мектеп жабылып қалды да, М.Горький атындағы №7 орта мектепте 7 сыныпқа дейін оқыдым. Осында достарым Болат, Амантай, Хамиттермен суретке түсіру үйірмесіне қатыстым. Әжеп-теуір тәжірибе жинақтадым. Мұның бәрі кейіннен іске асты. Сабақта Әнеш ағай дәріс беретін метематика пәніне мықты едім. Сабақтан соң үйге сызылып, кейде тізіліп қыздар келіп тұратын, өйткені үй тапсырмасын шығара алмағандықтан көмек сұрайтын-ды. Қиын есепті бірге отырып шығарамыз. Қуаныштары қойнына сыймай қыздар мәз болып үйлеріне қайтады. Бірде Ащысай көшесінде Теңгебай деген құрдас балаға жолығып қалдым. Ол да шопан баласы болатын. Құрдасым №10 мектеп-интернатта 7-сыныпқа өткенін, келсем бір сыныпта оқитынымызды айтты. Интернатты әбден мақтады. Үш мезгіл тамақ, дайын аппақ төсек, сабаққа дайындалуға жағдайының жақсы екенін дәлгітшеді. Бір мезгіл қалаған спорт түрімен айналысасың. Қысқасы, басымды жақсы айналдырды.

Жаңа оқу жылында баратын болып көніп қалғанымды кейіннен білдім. Жазғы үш ай демалыс та өте шықты. Күзде мектеп-интернатта ер балалар Теңгебай, Пірмахан, Қыдырбай, Тұрарбек, Әбіләш, Ғабдеш, Қаһар және Бисултандармен бірге оқып жүрдім. Он шақты қыз да бар еді. Сұлушаш, Жәудір, Тұнжыр, Тұмаркүл, Нұрлықүл, Хадиша, Қалия, өзбек қызы Тамара секілді. Мұнда «Қызыл ту» мен «Ойық» кеңшарының бірігуіне байланысты, Ибата ауылында соңғы жылдары ашылған қазақша оқитын ең жоғарғы сынып оқушылары біз екенбіз. Басында тек өзбек мектебі екен. Танысып үлгермей жатып қыркүйектің ортасында ұжымшардың Түркістан-Арыс каналының бойында орналасқан жеріне мақта теруге алып кетті. Сол жақта

жатақханада жатып, бір жарым айға жуық мақта теріп, қалтамыз томпайып қайта оралдық.

Қазақ тілі және әдебиеті пәнінен көрікті жас маман Жан-дарғали Алда-бергенов дәріс береді екен. Төсқалтасында Қазақстан Журналистер одағының мүшесі деген қып-қызыл куәлігі бар. Қолға ұстап, шіркін менде де болса деген алғашқы арман қылаң берген еді. Жазған туындылары облыстық «Оңтүстік Қазақстан», аудандық «Коммунистік еңбек» газеттерінде үзбей шығып тұрады. Өзіміздің сүйікті ұстазымыз болғандықтан ба,

мақалаларын зер сала қызыға оқып тұрамыз. Шамамыздың жеткенінше талқылаймыз. Бірде ол сабақтың соңына қарай: «Ертең үй тапсырмасына еркін тақырыпта шығарма жазып келесіңдер», – деді. Интернатта уақыт жеткілікті. Әркім өзінше жазып жатыр. Мен қара сөзбен мақтада көргендерімді жаздым. Бір талай оқушы өлең жазған екен. Бір аптадан соң аудандық газеттің бір бетіне ағайдың алғы сөзімен оқушылардың шығармалары жарық көрді. Мақта терімінің науқаны өтіп кеткендіктен менің мақалам шықпапты. Бір мереке қарсаңында ауыл клубында салтанатты жиын болды. Авторлары әлгі газетке шыққан өлеңдерін құлшына тебірене оқыды. Қатардан қалғанымда іштей қапа болдым. Кенет нәсерлетіп жаңбыр жауды. Көріністі тамашалап бақылап тұрғанымда күбірлеп, өлең жолдары туындады. Міне, «Жауынды күні» атты алғашқы шығармам осылай пайда болды. Ағайым оқып көріп, «Қазақстан пионері» газетіне жібер» – деп ақыл-кеңесін берді. Жібердім, көп өтпей жарық көрді. Сол күнгі шексіз қуанышымды әлі ұмытқан жоқпын. Сол газет жеке мұрағатымда осы күнге дейін сақтаулы. Оқып жүріп «Тесіктас» атты повесімді жазуды қолға алдым. Өкінішке қарай жазып бітіргенмен,

жеке мұрағатымда жатып-жатып, кейіннен барып кітабыма қостым.

– Неге журналистика мандығын емес, құқық қорғау саласын таңдадыңыз?

– Екі жыл Отан алдындағы борышымды мінсіз атқарып келген соң, оқуға түсуге жарты жылдай бар еді. Оған дейін босқа қарап жүрмей, жұмыс істеу керек болды. Әсіресе, милицияға жұмысқа тұру оңай болды, медкомиссиядан өткен соң, бір аптада бұйрық шықты. Содан Шымкентке үш айлық алғашқы дайындық курсына жіберді. Іске әжептеуір төселіп қалдым. Оқуға түсуге бастықтың кадрлар жөніндегі орынбасарына кірдім. «Алматыға бар, онда милицияның арнаулы орта дәрежелі мектебі бар. Бітірген соң офицер боласың, поганыңа жарқыраған қос жұлдыз тағасың. Әрі жалақың да көбейеді. Қалғанын сосын көре жатарсың», – деді.

Жастық шақтан есте қалыпты. Жиырма беске келмеген милиция сержантымын. Екі күн демалып, үшінші күні бір тәулікке кезекшілікке түсемін. Бірде кешкі апақ-сапақта шақыру түсті. Кезекші офицер телефонмен облысқа мәлімет беріп жатқан-ды. Сондықтан да жүргізушінің қасына жайғасып, көп қабатты Киров көшесіндегі үйдің жанына тоқтадық. Жүргізуші

кабинада қалды. Екінші қабатқа көтеріліп, жедел шақырған үйге кірдім. Үй ішінде қираған ыдыс-табақтар шашылып жатыр. Үй егесі жұбайына жұдырығын қайта-қайта ала жүгіреді. Боқтап тұр. Мені адам ғұрлы көрмейтіндей. Орыс әйелі ажырасатынын айтып, күйеуін алып кетуімді өтінді. Тіпті, арыз да жазып қойыпты. Жұбайы мығым денелі шешен жігіті екен. Мастықтан болса керек, маған менсінбей қарайды. Басқа шарам қалмай, Шымкентте үйренген азды-көпті әдіске салып, қолын артына қайырып алып шықтым. Қарсылық көрсетпек болған кезде, қолын қаттырақ қайырып жіберемін. Ауырсынып жым болады. Бұзақыны ішкі істер бөліміне жеткіздім. Кезекші офицер: «Бәрекелді, сержант!», – деп мақтап жатыр.

– Шығармашылық адамына құқықтық сала қиынға соққан шығар. Мұнда тәртіп, поэзия, прозадағыдай еркіндік, көркемдеу жоқ дегендей...

– Мұндай-мұндай оқиғалар талай мәрте қайталанды ғой, шіркін жастық-ай! Алматыда үш жыл оқып, шынында офицер болып шыға келдім. Қол боста шығармамды жазамын. Қалалық «Кентау правдасы», облыстық «Оңтүстік Қазақстан», республикалық «Лениншіл жас», «Социалистік Қазақстан», «Қазақ әдебиеті» және «Жалын» альма-нағына шығармаларым шығып тұрды. Сондай-ақ, ұжымдық «Оралу» атты кітапқа әңгімем енді. Көкейден бала кездегі асыл арман кетпейді. Содан қалалық ішкі істер бөлімінің бастығы Ә.Байғұтовқа кірдім.

– Менің жоғары оқуға түскім келеді, – дедім.

– Қарағандыдағы милицияның арнаулы жоғары мектебіне бар, – деп кеңес берді. Ал менің ҚазМУ-ге барғым келеді. Заң факультетіне емес, журналистика факультетіне, – деп ойымды айттым.

– Кейін қызметте өсуіңе кедергі болады ғой. Әлі де ойлан, лейтенант, – деді.

– Ойланатын түгі жоқ. Журналист болу бала кезден жүрек қалауы, асыл арманым, – дедім.

– Бірақ шығармаларыңды тәуір жазасың. Үзбей оқып тұрамын. Мүмкін келешекте танымал жазушы болып кетерсің. Жолың болсын! – деді.

Тағы да Алматыға алты жыл семинарға барып-келіп жүрдім. Сабақтан бос кезде газеттерді жағалаймын. «Қазақ әдебиеті» газетінде көрнекті ақын Сабырхан Асанов аға жұмыс істеп отыр екен. Екі өлеңімді алып қалды. Екеуі де газеттің келесі санында жарық көрді. Бір өлеңім кейіннен орыс сыныбының «Қазақ тілі» оқулығына енді. Бұрын оқушылар атақты ақын-жазушылардың шығармаларын оқитын бұл оқулықтың әсері мен үшін керемет болды. Әсіресе, «Қазақстан мұғалімі» газеті талай өлеңдерімді басты. Біраз жаңа өлеңдерімді курстастарым Жәркен Бөдешовке, Ибрагим Исаевқа оқытып пікірін естідім. Сатираға ауыз салып жүргенмін. Көпен Әмірбекке де оқытып көрдім. Тәуір баға берді. Көңілім көтеріліп қалды. Бірде редакцияға кіріп, өлеңдерімді тастап кетпекші болдым.

– Қазір зейнеткер де ақын, жүргізуші де ақын, милиционер де, тіпті

еден жуатын әйелдер де ақын, – деп мұрнын шүйірді.

– Сіздің өлең емес, қылмыстың ізін суытпай дер кезінде ашуға ұмтылғаныңыз жөн болар, дегені әлі есімде.

Иә, өмірдің ащысының да, тұщысының да дәмін аз татпадым. Сондықтан мен үндемедім. Айтысуға зауқым жоқ еді, кері бұрылып шығып кеттім. Адам ақын болып тұмайды ғой. Анық тума таланты болса түбінде бір жерден шығары хак. Осылай жастық шақ өте шықты.

– Бәрібір айналып келіп жүрегіңіз қалаған журналистикаға қайта оралыпсыз...

– 32 жасымда журналистика факультетін тәмамдап, журналист дипломын қолыма алдым. Бала кездегі асыл арманым орындалды. Қалалық ішкі істер бөлімінде қалалық «Қазақ тілі» бастауыш ұйымының төрағасымын. Осындағы орыс тіліндегі бланкілерді түгелдей қазақшаға аударып, іс қағаздарын қазақша жүргізе бастадым. Бірақ милиция қызметін қиып кете алмадым. Оның үстіне жұмыс өтілім он бес жылдай болған екен. Енді бір он жылдай шыдасам зейнетке де кетеді екенмін. Сосын-ақ дарыным тасып бара жатса үлгерермін деп қоямын. Бір жағы өтірік өсектен намыстандым. Өз еркіммен жұмыстан шығып кетіп қалсам да, жұрт не демейді. Оның үстіне, қызметім өсіп, бір бөлімшенің бастығы болып сегіз жыл қызмет атқардым. Өкінішке қарай, капитаннан жоғары көтеріле алмай көп жүріп қалдым. Бастықтар жоғарыға жазғанмен, жоғары білімді заңгер емес, журналист деп қызмет бабына сәйкестірмей жеңіл қарады. Заман талабы шығар? Баяғыда Ә.Байғұтов бастығымның айтқаны тап алдымнан шықты. Не деген алдағыны болжағыш көреген кісі еді. Жақсы жұмысым дүркіреп тұрған. Суретім облыстық ішкі істер басқармасында Құрмет тақтасына ілінді. Милиция мектебінде бірге оқыған курстастарым құттықтап, хабарласып жатты...Уақыт не деген жылдам. Аға учаскелік инспектор болып, майор шенін де алдым. Қызмет мерзімі жетіп, 1993 жылы құрметті зейнетке шықтым. 1997 жылға дейін бұрындары жазған-сызғандарымды қарап шықтым. Соларды кітап етіп шығара бастадым. Алғашқыда қалалық «Кентау шұғыласы» газетінде он жыл жұмыс істеп, 2007 жылдан бастап республикалық «Қаратау тәжі» газетінде бас редактордың орынбасары қызметін атқардым. Бүгінгі таңға дейін 11 жеке кітабым шығыпты. Өздерінің жеке кітаптарын шығара алмай жүрген жастардың 7 ұжымдық кітабын ұйымдастырдым. Қолымнан келгенінше Кентау, Түркістанда тұратын ақын-жазушыларға қолғабыс жасадым. Түрлі қоғамдық жұмыстарға ерінбей, жалықпай қатыстым. Жақында «ІІМ-нің құрметті ардагері» төсбелгісімен марапатталдым. Қоғамдық еселі еңбегімді ескерсе керек.

– Еңбегіңіз жемісті болсын. Бейнеттің зейнетін көріңіз, аға!

Раушан ПЕРНЕХАНҚЫЗЫ
ТҮРКІСТАН ОБЛЫСЫ

ҚАЗАҚША КОНТЕНТ ТҮСІРУ СӘНГЕ АЙНАЛЫП КЕЛЕДІ

Қандай да бір жұрттың ұлылығын айғақтайтын үш белгі бар: тілі, ділі (этнос кейде менталитет) және салты. Біз көп жағдайда соңғы екеуін мейлінше жиі насихаттауға ұмтыламыз. Әлбетте, халықтың әдет-ғұрып, салт-дәстүрін, жалпы айтқанда, ұлттық мұрасын сақтау – елдің тарихы мен ерекшелігін сақтағанмен тең. Десек те, осылардың барлығы біріккенде мемлекеттік тілге көп тірелетінін ұмытпауымыз керек. Өйткені тіл сақталмаса, басқасын айтпағанда, ұлттың өзі бірте-бірте құриды. Бұған күллі қазақтың ұстазы – Ахмет Байтұрсыновтың қанатты сөздері мысал.

Солардың бірінде: «Өз тілінде сөйлескен, өз тілінде жазған халық еш уақытта адамы құрмай жоғалмайды. Өз жұртына өзгелерді қосамын дегендер әуелі сол жұрттың тілін аздыруға тырысады» делінген. Демек, ұлттың негізгі, рухани, басты байлығы – тіл. Ал оны жауыр болған тақырып деу – әсте қателік. Күресе беру керек, күресе беру керек...

Орыстың отарынан құтылып, тәуелсіздік алғалы бақандай отыз жылдан асты. Осынша

уақыт өтсе де, кеңестік кезеңде көрсетілген теперішті сылтауратып, өз ана тілін әлі меңгере алмағандар, меңгергісі келмей жүргендер баршылық. Мұның бәрі өскелең ұрпаққа да тікелей әсер ететіні айтпаса да түсінікті. Тіпті, тілдің маңыздылығын қаперге алғысы жоқ. Мәселен, кез келген адамның қай ұлттан екендігін алдымен тілі арқылы аңғарылады емес пе? Тұлғаның жалпы менталитетін зерделеуден бұрын алдымен тіліне құлақ

түрілмей ме? Біздегі туған тілінде сөйлеуге күш салмай тұрып, ұлттық әдет-ғұрыпты жаппай жариялап жүргендерге осыны ұғындыру керек. Тілін ұмытқандардың ұрпағы ана тілінде қалай сөйлемек? Тілін ұмытқан халықтың ұрпағын ол елдің тарихы расымен қызықтыра ма? Елім деген әр азамат өз-өзіне осы сұрақтарды қойса екен деймін.

Әрине, тіл мәселесі мемлекеттің жіті қадағалауында. Бірақ заңды әлі де қатандату керек. Себебі, отыз жылдағы көрсеткіштің нәтижесі айдан анық. Қазір жастар арасында қазақ тілі жаңаша бағытта насихатталуда. Әлеуметтік желілерде қазақ тілінде контент түсіру бірте-бірте сәнге айналып келетіндей. Расында, қазақтың тілі ең таза, көркем әрі бай екендігін баяғыда В.Радловтың өзі мойындаған. Ендеше өзіміздің қазаққа неге осыны көтермеске? Есеп-қисап үшін өткізілетін бос жиындарды үлкен жауапкершілікпен,

әр қазақтың тағдырына алаңдаушылықпен ұйымдастырса, нәтиже шығар ма еді бәлкім? Жаңа заманның ең ұтымды құралы – әлеуметтік желідегі еркіндікті де пайдаланып, тілге деген қызығушылықты әртүрлі тәсілмен жеткізуге болады. Ең бастысы – мемлекеттік тілдің конституциялық құқығы қатаң түрде қорғалса, әр азамат өз тілінде сөйлеп, өзгелерді де соған шақырудан жалықпаса, сайып келгенде, бұл проблемаға жоғарыда аталған барлық мүмкіндікті пайдаланып, ұлт болып жұмылсақ, көп күттірмей жақсы нәтижелердің шығарына сенімім кәміл.

Динара ЗИНЕШОВА,
Атырау облысы көмелетке толмағандар істері жөніндегі мамандандырылған ауданаралық соты әкімшісінің бас маманы

БАЙҚАУҒА!

(Соңы. Басы №88 санда)

Әйтеуір бір күні Парасат көлік базарынан ең әдемі, ең жаңа модельді «Toyota Camry» автокөлігін таңдады. Ризабек оның бөлшектерін жеке-жеке тексеріп, құжаттарының өтірік-расын анықтап, сатып алған соң Парасаттың жаңа көлігіне байғазы да берді.

– Қой, ойбай бұныңыз не? Онсыз да сіз маған көп көмек жасадыңыз, алмаймын! Рақмет! – деп Парасат азар-безер болған. Оған Ризабек көне ме, көнбеді. Қолмен ұстап алмайтынын біліп жаңа автомобильдің ішкі қапталына қойды.

– Мен сенің атаңның көмегін көп көрдім. Бір жолы қиын жағдайға тап болдым. Өзім МАИ бастығы болып жүргенде жастығы болар, қол-паштаған жігіттермен көп ішіп қойппын. Жолда апатқа ұшырадым. Жамбасым сынды. Бірақ, әйтеуір өзім аманмын. Сонда атаң Әкім «Жедел жәрдем» станциясының барлық қызметкерін аяғынан тік тұрғызып, менің ішіп алғанымды білдіртпей, ауруханаға дабыра қып жатқызбай, үйден емделуіме көп көмек көрсеткен. Сен онда кішікентайсың.

Ризабек пен Парасат жастарына қарамастан бір-бірін көптен бері білетін адамдарша тіл табысып, бір-біріне жақындай түсті. Тіпті ұната бастаған сыңайда ма, оны өздері байқамай қалғандай. Бірақ араларындағы қарым-қатынас шегі телефонмен сөйлесуден аспады. Қалта телефоны екеуін жақындатқан үстіне жақындата берді. Телефон арқылы таң атқанша ұзақ сөйлесетін түндер болды. Арасында күндер де аз еместін. Екеуі екі жақта, екі үйде тұрса да «Қайырлы түн!» деп айтастан жастыққа бастары тимейтін жағдайға жетті. Бұрын Ризабектің қалта телефоны кез келген жерде жата беретін. Енді бұл телефонды қолынан мүлде тастамайтын, бақылауда ұстайтын әдетке тап болды.

Ризабек осылай Парасатқа күн сайына жақындай берді, жақындай берді. Жақындағаны сондай, Парасат оның ішкі дүниесін жаулап, сірестіріп тастады. Жасының егделігіне қарамай Ризабектің көкірегіндегі сан ойлар бір-бірімен шатасты. «Бұл дұрыс, жоқ бұл дұрыс емес» деп өз-өзімен арпалысты. Дастандарда, хикаяттарда, көзсіз жырларды оқығанда кездесетін, аңыз махаббатқа қалай жолыққанын сезбеді. Ауырмай-сырқамай есінен айырылып бара жатқандай ма, қалай? Білмейді.

Ризабек өзінің осындай қалыппен жүргенін ешкім аңғармады, Нафиса да сезбеді деп ойлаған. Бірақ ол қателесті. Сол себепті өзіне жүктелген қарапайым отбасы тірлігіне араласпай, үйдегі атқаратын кейбір жұмыстарды да күннен күнге әдірмен қалдырып, оқшаулана бастады. Істеген әрбір ісінен береке де кетті.

Нафиса болса Ризабектің бұл әрекетінен бірден күдіктенді. Айқай-ұйқайға баспай, зерделеп зерттей бастады. Тұрып жатқан көше аумағын, айналаны түгел шолды. Ақыры бір күні білді. Анық сезді. Қатты күйінді, қан қысымы да көтерілді осы үшін.

«Е, мен қартайдым. Бұрынғы ажарым жоқ. Ризабек жас кезімде соңымнан барын салып жүгірген кезін ұмытты. Алпыстан астым. Ризабек ер адам, әлі жас көрінеді. Еркектік күш-қуаты өзінде. Әрине.. ол әйел бұған немесе бұл сол әйелге қатты құмартып жүр. Не істеуім керек? Қалай жолдарына бөгет болам?» – деген ойлар Нафисаны да күндіз-түні қинады. Солай бола тұра Ризабекке әдеттегі мінезімен ашу шақырып, айқайламауға, ұрыспауға өзін ұстап, тежеді. Түк білмейтіндей қалып көрсетті.

Ризабек өз машинасымен сыртқа шыққан күні Нафиса да өз машинасымен байқатпай соңында жүрді. Пошта бастығы әйелді қасына отырғызып қалаға тартқанын бірнеше мәрте көрді. Күдік осыдан барып күшейді. Дәлел өз көзімен анықталды.

Ризабек кейде мелшиіп бір орнынан қозғалмады. Аяқ астында жатқан күрек, тырманы көрмей, оларға оңбай сүрінді. Ол да ешнәрсе

емес. Кейде өз-өзімен сөйлесті. Түн болса ұйқысы қашты. Сықырлаған ағаш төсекте дөңбекшіді. Көз алдында бір ғана кейіп, бір ғана Парасат бейнесі ғана тұрды. Сол бейнемен күбірлесті. Оны ойша өпті. Ойша құшты. Таң қылаң бергенше осылай жанталасты.

Күндіз оңаша бөлмеде телеарна-ны көріп отырғандай қосып қойды. Шынында ондағы қым-қуыт хабарға қарамады. Тележүргізушіні көрмеді, тындамады. Өстіп өзін алдарқатты.

ӨРТ ПЕН ҮКІМ

Біреумен кездескенде тіл қатып сөйлескісі келмеді. Қораның арғы бетіндегі 30 жылғы көрші «көрмесе екен» деп әңгімелесуден бойын аулақ салды. Оңаша, жеке, бір ғана өзі болуды қалады. Қасындағы қырық жыл отасқан жары Нафисаны жақтырмады. Одан не болса содан кінәрат тапқысы келді. Бір дастарқан басында реті келсе бірге отырмауға тырысты. Еш жазығы жоқ оның «мынаны ішсеіші, мынаны жесеіші» деп өбектегені Ризабекке шаншудай қадалды. Қабақ тыржитты. Іштей оған айтары «көрінбеші көзіме!» Бірақ, мұны сыртқа шығарып айту қайда? Бәрінен үндемей құтылды. Үнсіздігі Ризабекті күн сайын біртүрлі ете берді. Нафиса болса алғашқыда Ризабектің бойындағы өзгерісті «ауырып жүр ме екен» дегенге жатқызып, одан сайын қамқорлық пейілін көбейте түскен. Кейін Парасат екеуінің қалаға бірнеше рет бірге барғанына көзі жеткен соң, ашуы қозып, өз кезегінде бүлініп жүрген күйеуіне:

– Риза! Есің ауысты ма?! Айтсайшы, саған не болып жүр? Жын айналдырып жүрсе, жындыханаға жат! – деді әдейі «не айтар екен?» деп намысына тие.

Бұл сөзге Ризабек жауап қатып, бір нәрсе десе ұрысты бастайын деген. Ризабек жауап қатпады. Тіпті, Нафисаның бар-жоғы белгісіз сияқты үндемеді. Ашуланбады.. Тек күрсінді. Сосын барып «Ым..м.м» деді. Сөз таластырмады.

Бір күні есік алдына шығып бақшаға беттеді. Бұл бақша негізінде тынымсыз еңбек еткен Нафисаның еңбегі. Осы маңайдағы жеке үйлердің ішіндегі өнімді мол беретін ең түсімді бақша Ризабектікі. Мұны жұрттың бәрі баяғыдан біледі. Бұтақтары жеміске майысқан көк алма, қызыл алма, қара өрік, қызыл жиде, қоңыр жиде, алмұрт, қызыл шие дейсің бе толып жатыр. Қараған жанның көзі тоймайды. Ризабек солардың бірінің түбіне тоқтады. Ойы әлі аласапыран, тереңде. Сол жерде ол қанша уақыт тұрғанын білмеді.

– Әй! Риза! – деді ана жақтан Нафиса қаты айқайлап, құлақты жара, – Құдайым-ау, сол өріктің түбінде неғып сілейіп қалдың, а?! Бір сағат болды ғой тұрғаныңа!

Тәпшікесін сүйреткен күйі Нафиса Ризабекке жақындады.

– Саған дұға оқып тұрмын! – деді Ризабек осы жолы қырсығып, тіл қатып. Бұрын мұндайы мүлде жоқ-тын.

– Қашаннан бері дұға білетін болып қалдың. Менде нең бар? Оқысаң өзіңе оқы! Жынды болып жүрген! Білдің бе, білмедің бе, көршінің картобына колорад қоңызы келе бастапты. Капусталарына да қызыл қоңыздың қонып жүргенін байқапты. Көршілерден бізге жетіп келмесіне кім кепіл? Ана көрсенге сабынды су ерітіп дайындап қойдым. Соны аямай картоп

Құс махаббатын ойлап жүріп Ризабек жұмыстың біразын тындырды. Қашан, қалай бітірді оны білмеді. Білгені, біршама уақыт өтіпті. Ендігі бітпей тұрған басты жұмыс – қалтасындағы үнсіз тұрған телефонға қарау. Уатсапты ашу. Телефон ішінде өзін «жынды» қалыпқа түсірген Парасаттың не жазғанын білуі еді. Абажадай саусақтары дірілдеп ол телефонды ашты. Уатсапты қарады. Уатсаптан

күлімсіреп Парасат шықты. Ризабек телефондағы суретті ерніне тақап ұзақ сұйді. Сосын барып жазылған жазуды көрді. Оқыды.

– Кешір!.. Бұл сөзден кейін ретті ме, ретсіз бе ұзақ көп нүкте қойылыпты. Содан кейін барып: «Бүгін сағат 17:00-ден кейін Сізге уатсап жабық. Кешір...Ендігі тілдесудің еш реті жоқ... мен үшін...Сіз үшін де Хош...» тағы да көп нүкте қойылған.

Ризабек есенгіреп қалды. Бірден ішіне біреу қанжар сұғып алғандай «Уай! Бұ несі? Неге?!» деп айқайлап жіберді. Екі көзі шарасынан шықты. Кеше ғана су жіберілген балшықты арыққа кеп етпетінен бар пәрменімен құлап түсті. Дауысы епетейсіз жарықшақтанып шығып жатты. «Ақыры осылай болды ма, ақыры осылай...» деді өкіріп. Ризабектің үсті-басы түгел балшыққа малынды. Осы кез оның қасына ентіккен күйі Нафиса келді. Ол Ризабектің бұл қылығына еш таңқалған жоқ.

– Әй, оңбаған! Ризабек! Бұл жатқаның әлгі қатынның қайғысы ма? Қарай гөр жасың жер ортадан ауғанда! Құтырған неме! Ол қатын енді саған жоқ! Болмайды да! Мені пәлен айдан бері ештеңе білмейді, сезбейді деп жүрсің бе?! Мен сендердің араларында не болып жүргенінің бәрін білем. Сол қатынға машина алып бергеніңе дейін... Я не дура! Мен жаңа ғана поштаға барып айқайды салдым. Бастық болсаң, бастық болыпсың дедім. Жұрттың байында нең бар дедім. Байыңмен ажырасып кетсең, мен кінәлімін бе дедім. Жоғарыға арыз жазам, бір күн срок, кет! – дедім. Кетпесең, не поштанды, не тұрған үйіңді өзіңмен қоса өртеймін дедім. Тағы айттым: Сайқал неме! Уатсабыңды қазір тез жап! Сөзім сөз. Өртеймін дедім бе, өртеймін! Саған беретін тірідей бай жоқ дедім.

...дедім ...дедім.. дедімдер әрмен қарай айтыла берді, айтыла берді... Нафиса ішінде көптен бері сақтап, барлық жиналып жүрген запыранды аямай төкті келіп, төкті келіп...

Ризабек бұдан әрі еш сөзді есітпеді. Батпаққа малынған күйінде арықты жұдырығымен ұрғылай бастады, ұрғылай бастады. Басын шайқай берді. Ақыры сол түні осы батпақты арықта жатқан күйі бозала танды атырды.

Денесі тоңазыған сыңайлы ма,

орнынан тұрды. Тұра сала қолыңа телефонды алып кешегі жазылған сөзге тағы бір қарағысы келді. Бірақ, телефон да батпаққа малыныпты. Оны ішкі жақ көйлегімен сүрткіштеп, уатсапты ашып, қайыра көз жүгіртті. «Кешір!.....» (...көп нүкте) «Ендігі тілдесудің еш реті жоқ.....(ұзақ көп нүкте) «Хош.... тағы да (көп нүкте). Сол кезде оң жақ қапталдан көршісі Серік айқайлады.

– Мына жақта өрт шығып жатыр. Өрт! Беті жаман, біздің көшеде! Риза, көрдің бе ана түтінді? Жүр, барайық!

Ризабектің есіне Нафисаның «Өртеймін!» деген сөзі сап ете қалды. «Ойпырым-ай!», «Қайда?», «Қайдан?» болды бар айтқаны. Қапсырулы кең дарбазаның есігіне қарай шығуға атылды. Иә, дәл өзі Парасаттың үйі өртеніп жатыр. Ризабек көршісіне де қарамастан алға жүгіре берді. Дауысы жер жарған «Жедел жәрдем» тұсынан зуылдай өтіп кетті. Бағыты өрт шыққан жаққа қарай. Ризабек іштей «Ойпырым-ай, аман болса екен, ойпырым-ай...» дей берді өкпесі өше жүгіріп. Бүкіл көше тұрғындары, бүкіл халық өрт шыққан жаққа қарай ағылуда. Көбі жиналып қапты.

Өрт сөндірушілер әдеттегідей кешігіп жеткен. Әбден күйген қара қошқыл әйел денесін есік жақтан шығара бергенде Ризабек алға ұмтылды.

– Парасат, Парасат, Айналайын, Парасат! – дей берді үсті-басы сірескен батпақ қалпы алға ұмтылып. Ауданда аты мәлім, дырдай МАИ бастығы болған полковникті білетіндер мына көрініске таңқалды. Ешқайсысы ешнәрсе түсінбеді. Алайда, полиция капитаны Жомарт Хамзин полковник Ризабекті күйік денеге жібермеді. «Сізге болмайды, болмайды! Кейін.. кейін..» деді жеңінен кейін қарай ысыра. «Жедел жәрдем» дәрігерлері бірден күйік дененің бетіне жайма жауып, алып кете барды. Ризабек болса есенгіріп тұрып-тұрып, Парасатты алып кеткен емхана жаққа бет бұрды. Аяқтан да, денеден де әл кеткен.

Сол күні түске жетпестен полиция қызметкерлеріне Нафисаның өзі келді. Ол боаянып, сыланып, жұпар иіс суын үстіне сеуіп, өте әдемі көйлегін, ең әдемі жақсы туплин киіп, қолына аппақ сөмкесі мен құс қанатты жел-пүшін ұстап, 1992–2002 жылдар арасында бүкіл ән сүйер қауымға, жалпы халыққа хит болған Анатолий Розановтың әніне, Татьяна Назарова сөзін жазған «Ах, какая женщина!» деген әнді мәнерлеп айта есік ашты. «Фристайл» тобындағы әнші Сергей Дубровин орындайтын осы әнді Нафиса өте ұнататын. Үйде де, басқосқан отырыста да жиі айтатын. Таңқалып тұрған полиция қызметкерлеріне «Бұл ән менің өзіме өзім жасаған шашуым» деп түсіндіріп, сосын одан әрі қолындағы құжатын көрсетті.

– Мен Нафиса Костаевна Иманқұлова 1946 жылы туғанмын. Өз еркiммен келдiм. Үйдi мен өртедiм! Сенесiңдер ме, мына мен өртедiм! Бесiңдiңдi үйге жағалай құйып... Үйдiң есiгiн сырттан шыға алмайтындей жауып қойдым! Мен iшiм өртенiп екi ай жүрдiм. Почему, мен өртенем?! Айтыңдаршы? Неге оны өртемеймiн? Я ее ясно предупреждала! Сосын сендердiң тiлдерiңмен айтқанда қасакана, әдейi, кастандықпен, алдын ала ойластырып өртедiм!

Мен пошта бастығы боп отырған қара қатынды өлтірдім. Почему, өртедім? Ол сол түрімен Ризабекті менен тартып алғысы келді. Ал, Ризабек ше, который со мной прожил 40 лет, безсовестный предатель, представляете, мендей әйелі бар, бала-шағасы бар. Мені тастап оған барғысы келді.

Кажется у них любовь! Барсын енді! Оның өртенген өлі денесін өз көзімен көрсін!... Может быть, и он тоже умрет, от страдания! Пусть! А, я – Нафиса, хотя я в тюрьме, я останусь жива на этой земле. Ах, какая я женщина. Любовь закончилась. Для всех нас. И все!... – деп әндетті.

Екі айдан кейін Нафиса өзі мойындаған қылмысымен 10 жылға бас бостандығынан айырылды.

Өріс ЯШҮКІРҚЫЗЫ

ЗАҢ газеті

Редакторлар кеңесінің төрағасы – директор
Досымбек ӨТЕҒАЛИЕВ

Бас редактор **Айнұр СЕМБАЕВА**
Бас редактордың орынбасары **Шолпан ҚАРАЕВА**

Нөмірдің кезекші редакторы **Ерлік КЕБЕКБАЙ**

Меншік иесі:
«ЗАҢ» МЕДИА-КОРПОРАЦИЯ»
ЖАУАПҚЕРШІЛІГІ ШЕКТЕУЛІ СЕРІКТЕСТІГІ

МЕНШІКТІ ТІЛШІЛЕР:

Астана	Айша Құрманғали 8 707 851 91 13.
Алматы облысы	Нұрбол Әлдібаев 8 701 357 66 84.
Ақтөбе облысы	Жансая Есмағанбетова 8 705 398 62 83.
Атырау облысы	Боранбай Ғалиев 8 775 543 03 80.
Маңғыстау облысы	Жазира Әбіл 8 702 514 54 44.
Қызылорда облысы	Гүлбану Мақажан 8 701 697 39 86.
Түркістан облысы	Сейітхан Құлмамбетов 8 707 721 19 59.
	Шадияр Мекенбайұлы 87757335665
Батыс Қазақстан облысы	Нұрлыбек Рахманов 8 707 177 80 70.

РЕДАКЦИЯНЫҢ МЕКЕНЖАЙЫ:

050012, Алматы қаласы,
Х.Досмұхамедұлы көшесі
68 «б»-үй.
Қабылдау бөлмесі:
292-43-43, 8 708 929 9874, zangazet.kz
E-mail: zankreklamaastana@mail.ru
«Заң газеті» аптасына 2 рет –
сейсенбі, жұма күндері жарық көреді.
Жеке таралым 5570 дана
Апталық таралым 11 140 дана

Тапсырыс №177 Индекс 65921

Газет Қазақстан Республикасы бойынша таралады

Газетіміздің электронды нұсқасын ZANMEDIA.KZ сайтынан оқи аласыздар.

Газет бетіндегі жарияланымдардың позициясы мен фактілері үшін редакция жауап бермейді.

Жарнама мен хабарландырулардың мазмұнына жарнама беруші жауапты. Жарнама берушінің жіберген қателігіне байланысты та-лап-тілектер хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай мерзім ішінде қабылданады.

Газетті есепке қою туралы №16297-Г куәлікті 2017 жылғы 12 қаңтар-да Қазақстан Республикасының Ақпарат және коммуникация министрлігі берген.

Газеттің терімі мен бет қаттау жұмыстары «Заң» Медиа-корпорация» ЖШС компьютерлік орталығында жасалды. Алматы облысы, Іле ауданы, Өтеген батыр ауылы, Сейфуллин көшесі, 2«б», «Принт плюс» ЖШС баспаханасында басылып шығарылды. Тел.: факс. 8 (727) 51-78-27, 8 (727) 51-78-31